

Johdanto: Uusi valtion antropologia

Tuomas Tammisto

<https://orcid.org/0000-0001-9767-7832>

Heikki Wilenius

<https://orcid.org/0000-0003-4601-2392>

Mikä on valtio? Klassinen vastaus tähän kysymykseen lähtee siitä, että kyseessä on poliittisen organisoitumisen muoto, johon kuuluvat byrokraattinen, rationaalinen hallinto ja tiettyyn alueeseen kohdistuva suvereniteetti eli voimankäytön yksinoikeus. Tässä teoksessa tähän kysymykseen vastataan antropologisesta näkökulmasta, jolloin analyysin lähtökohtana ei ole valtion käsite vaan se, miten valtio rakentuu, mitä vaikutuksia näillä rakenteilla on ja millaisiksi valtiot koetaan. Antropologia on historiallisesti tarkastellut ihmisyhteisöjä valtioiden reunamilla tai ulkopuolella, mikä on vaikuttanut siihen, miten tieteenalassa on käsitteellistetty valtion toiminta. Lisäksi antropologien ensisijainen tutkimusmenetelmä on etnografia eli osallistuva havainnointi, joka painottaa ihmisten kokemuksia sosiaalisesta todellisuudestaan. Nämä kaksi tekijää – etnografinen metodologia ja valtion marginaalien tutkimuksen historia – ovat olennaiset ainesosat sille, mitä erityistä annettavaa antropologialla on valtion tutkimukselle.

Valtio on ollut eräs yhteiskuntatieteiden keskeisimmistä tutkimuskohteista, erityisesti saksalaisessa valtiotieteen (*Staatslehre*) perinteessä,

jossa on painotettu hegeliläisittäin edistyksen, järjenkäytön ja valtion kehityksen yhteenkietoutuneisuutta (Jann 2003: 98; Marcuse 2013 [1940]: 11). Antropologeille valtio on tutkimuskohteena ollut hankalammin määriteltävä – ehkä juuri siitä jo edellä mainitusta syystä, että varhaiset antropologit keskittyivät tutkimaan yhteiskuntia, jotka olivat järjestäytyneet joko valtiottomasti tai joiden valtiot poikkesivat merkittävästi alueellaan suvereniteettia käyttävästä, Westfalenin rauhaan (1648) perustuvasta valtion mallista. Toisaalta, kuten tässä johdantoartikkelissa osoitamme, juuri tämä jännitteinen suhde valtioon on eräs antropologisen valtiotutkimuksen vahvuuksista.

Johdantoartikkelimme eri osioissa esittelemme nykyisen valtion antropologian keskeisiä suuntauksia. Käsittelemme aluksi lyhyesti antropologisia valtion määritelmiä. Seuraavassa, ”Klassikot”-nimisessä osiossa esittelemme poliittisen antropologian oppihistoriaa ja näytämme, miten se loi pohjan varsinaiselle valtion antropologialle ja miten uusi valtion antropologia suhteutuu aiempaan antropologiseen tutkimukseen. Jatkamme oppihistoriallista katsausta osiossa ”Takaisinkytkentämekanismit valtion antropologiassa”, jossa esittelemme sitä, miten aiemmassa antropologiassa tutkittiin erityisesti muita kuin länsimaisia valtioita sekä poliittisen järjestäytymisen muotoja siirtomaissa. Kolonialistisen valtionmuodostuksen tutkimuksella on merkittävä vaikutus nykyaikaisen antropologian ymmärrykseen valtiosta, sen luonteesta ja muodostumisprosesseista. Tässä osiossa tarkastelemme myös varhaista antropologista tutkimusta osana kolonialistista projektia. ”Tasa-arvoiset yhteisöt ja löyhät ryhmitymät” -osiossa käsittelemme sitä, miten valtiosta tulee kollektiivinen toimija diskursiivisten ja symbolisten prosessien kautta. Seuraavassa osiossa ”Luonnonvarat ja omaisuus” käsittelemme valtion aineellista ja alueellista pohjaa eli sitä, miten valtio määrittelee alueensa ja sillä olevat luonnonvarat sekä turvaa niiden omistuksen. Osoitamme, että valtio ei vain määrittele näitä asioita, vaan niiden määrittely myös synnyttää valtion. Viimeisessä osiossa, ”Hallinta ja hallinnan tekniikat”, esittelemme tapoja, joilla ihmisten kokemuksia valtiovallasta on tutkittu antropologiassa. Tämän tutkimusperinteen keskeiset löydökset liittyvät siihen, että valtion vaikutukset eivät rajoitu tiedontuotantoon ja tilan hallintaan, vaan se tuottaa ihmisissä myös ajattelutapoja ja affekteja.

Miten antropologiassa sitten käsitteellistetään valtio? Thomas Hansen ja Finn Stepputat (2001: 5) toteavat, että valtio on näyttäytynyt antropologeille kaksijakoisena käsitteenä. Yhtäältä ”valtio” koostuu konkreettisista instituutioista, ja toisaalta se on, etenkin toimijana, sosiaalinen kuvitelma. Samaten valtio on yhtäältä persoonaton, kaukainen ja ikään kuin yhteiskunnan yläpuolella (ks. myös Ferguson & Gupta 2002: 981) ja toisaalta henkilöitynyt, paikallinen ja läsnä ihmisten elämässä (Hansen & Stepputat 2001: 5). Lähdemme tässä johdannossa Hansenin ja Stepputatın alustavasta tai yleisluontoisesta määritelmästä, jonka mukaan valtio on suvereenin vallan institutionalisaatio (Hansen & Stepputat 2001: 2).

Tämän valtion määritelmän taustalla on kaksi keskenään ristiriitaista tai vastakkaista tutkimusperinnettä. Ensimmäinen on Antonio Gramscin analyysiin pohjautuva suvereniteettia korostava perinne, jossa valtion katsotaan edustavan tietyn yhteiskuntaluokan valta-yrityksiä ja hegemoniaa (Gramsci 1971 [1926]: 12–13). Toinen on Michel Foucault’n tutkimuksista inspiroitunut perinne, jossa huomio kiinnitetään suvereniteetin ja vallan oikeutuksen sijasta hallinnan tekniikoihin. (Hansen & Stepputat 2001: 2.) Valtion kaksijakoisuuteen ovat kiinnittäneet huomiota muutkin antropologit, kuten Begoña Aretxaga (2003: 397, 407) sekä Nicholas Herriman ja Monika Winarnita (2016: 133), jotka huomauttavat, että valtio on januskasvoinen instituutio, jolla on yhtäältä yksinoikeus väkivaltaan alueellaan ja toisaalta velvollisuus huolehtia kansalaistensa hyvinvoinnista.

Valtion kaksijakoisuus ei siten johdu vain siitä, että valtiota on analysoitu keskenään ristiriitaisista tai jännitteisistä teoreettisista näkökulmista, vaan väkivaltaisen ja huolehtivan valtion välinen ristiriita kuvaa sen eri puolia. Seuraten antropologi ja sosiologi Pierre Bourdieuta Hansen ja Stepputat syventävät käsitystä valtion eri puolista toteamalla, että valtion valta perustuu neljään osa-alueeseen. Ensimmäinen on edellä mainittu väkivalta, jonka käytön valtio pyrkii monopolisoimaan alueellaan. Toinen alue on taloudellinen valta eli kyky verottaa ja säädellä taloudellista toimintaa. Kolmas osa-alue on tiedollinen valta, joka ilmenee siinä, että valtio huolehtii koulutuksesta, laatii viralliset opetussuunnitelmat ja määrittelee ”virallisen tiedon”. Viimeinen osa-alue on symbolinen

valta eli muun muassa oikeuslaitos, juridinen kieli ja asioiden vahvistaminen. Yhdessä nämä neljä osa-aluetta tekevät valtiosta niin sanotun meta-auktoriteetin eli auktoriteetin, joka määrittelee ja oikeuttaa muut auktoriteetit. Yksinkertaisemmin ilmaistuna näiden osa-alueiden hallinnan vuoksi valtiolla on aina viimeinen sana alueellaan. (Hansen & Stepputat 2001: 5–6.)

Hansenin ja Stepputatın määritelmä toimii hyvänä lähtökohtana tälle teokselle, koska se kuvaa niitä moninaisia valtion osa-alueita ja valtionmuodostuksen prosesseja, joita esittelemme tässä johdannossa ja joita yksittäiset kirjoittajat käsittelevät artikkeleissaan. Johdantoartikkelimme rakenne ei suoraan seuraa Hansenin ja Stepputatın jaottelua, mutta eri osioissa esittelemämme keskustelut ja tämän teoksen yksittäiset artikkelit käsittelevät heidän kuvaamiaan osa-alueita. Hansenin ja Stepputatın jaottelu muistuttaa Michel-Rolph Trouillot'n (2001) keskustelua käytännön vaikutuksista, joita käsittelemme tarkemmin ”Hallinta ja hallinnan tekniikat” -osiossa. Trouillot'n käsittelemät teemat ovat sisällöltään samoja kuin Hansenin ja Stepputatın erittelemät osa-alueet, mutta hänelle ne eivät ole ennalta määritellyn instituution – eli valtion – ominaisuuksia vaan yhteiskunnallisen toiminnan vaikutuksia, jotka tuottavat valtion tai valtionkaltaisen lopputuloksen. Tämä on tyypillistä antropologiselle näkökulmalle, joka ei lähde tarkasteluissaan ennalta määritellyistä instituutioista vaan ihmisten käytännön toimista, jotka erilaisissa konteksteissa synnyttävät tai muovaavat instituutioita.

Indonesiassa ja Papua-Uudessa-Guineassa tutkimusta tehneinä antropologeina ammennamme erityisesti meille tutuimmasta Kaakkois-Aasian ja Tyynenmeren tutkimusperinteestä. Pyrimme näin sitomaan teoreettiset keskustelut valtion luonteesta empiirisiin tapaustutkimuksiin ja osoittamaan, kuinka nämä keskustelut nousevat konkreettisista ilmiöistä. Papua-Uusi-Guinea ja Indonesia ilmentävät hyvin myös nykyisen uuden valtion antropologian kiinnostuksen kohteita, kuten ei-eurooppalaisten ja valtiottomien yhteisöjen asemaa ennen siirtomaa-aikaa ja sen aikana, jälkikolonialistista valtionmuodostusta ja paikallisyhteisöjen roolia osana monikulttuurisia valtioita.

Antropologit ovat tutkineet politiikan instituutioita läpi koko tieteenalan historian. Alun perin antropologit tutkivat ei-länsimaisia valtioita,

kuten Kaakkois-Aasian rituaaleihin keskittyviä ”teatterivaltioita” tai Afrikan perinteisiä kuningaskuntia, sekä ennen kaikkea yhteisöjä, joiden poliittinen järjestäytyminen poikkesi radikaalisti valtiollisesta järjestäytymisestä ja vaikutti sille jopa vastakkaiselta. Tämän lisäksi antropologit ovat tutkineet valtiollisten ja ei-valtiollisten yhteisöjen kohtaamista sekä kartoituksen ja väestönlaskentojen kaltaisia käytännön tekniikoita, joilla valtion järjestystä on luotu ja ylläpidetty.

Uusi valtion antropologia ammentaa näistä keskusteluista, mutta se ei tarkastele valtiota homogeenisena toimijana vaan katsoo, miten ja missä olosuhteissa ”valtio” muodostuu toimijaksi, ketkä sitä edustavat ja mitkä ovat konkreettiset valtionmuodostuksen prosessit. Tutkimuskohteena on se, miten eri tavoin eri yhteisöt ja ihmisryhmät kulloinkin mieltävät valtion, miten ihmiset yhtä aikaa saattavat paeta valtion otetta ja pyrkiä rakentamaan valtiota paikallisesti ja miten valtio on alati muuttuva monitahoinen rakennelma.

Tämän teoksen artikkelit edustavat tätä uutta valtion antropologiaa ja tarkastelevat valtiota monipuolisesti ajassa ja paikassa vaihtelevana sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä. Kaikki artikkelit perustuvat pitkäkestoiseen etnografiseen tutkimukseen, jossa valtiota, sen muotoja ja muodostumista tarkastellaan empiirisesti paikallisesta näkökulmasta ja jossa ihmisten yhteiskunnallista toimintaa tarkastellaan ottamalla osaa siihen. Tämän tyyppisen tutkimuksen erityinen vahvuus on herkkyyss tunnistaa laajojen yhteiskunnallisten prosessien yksityiskohdat ja se, miten nämä yksityiskohdat tuottavat yhteiskunnallisia rakenteita.

Klassikot

Antropologiassa on tutkittu poliittisia instituutioita tieteenalan alkua ajoista lähtien. Esimerkkinä varhaisesta poliittiseen organisoitumiseen keskittyneestä tutkimuksesta on Lewis Henry Morganin Irokeesiliittoa käsittelevä teos (1969 [1851]), jonka tarkka sukulaisuusjärjestelmän erittely toimi mallina myöhemmälle etnografiselle tutkimukselle. Keskeinen virstanpylväs oli Meyer Fortesin ja Edward Evan Evans-Pritchardin toimittama teos *African Political Systems* (1940). Sen paljon keskustelua

herättäneessä esipuheessa Alfred Radcliffe-Brown muotoilee vastausta kysymykseen, missä mielessä valtio on antropologinen kysymys.

Ensinnäkin kaikki ihmisyyhteisöt ovat jollakin tapaa territoriaalisia, ja kaikissa poliittisissa järjestelmissä on kyse sisäisen (esim. laki) ja ulkoisen (esim. asevoimat) järjestyksen vaalimisesta (Radcliffe-Brown 1940: xiv). Toiseksi valtiot, joilla on suvereniteetti eli yksinoikeus omaan alueeseensa, tulisi ymmärtää osana laajempaa, valtioiden välistä poliittista järjestelmää (Radcliffe-Brown 1940: xxi). Kolmanneksi valtiota sellaisenaan ei ole olemassa; on vain joukko ihmisiä, jotka ovat yhteydessä toisiinsa suhteiden järjestelmässä (Radcliffe-Brown 1940: xxiii). Tästä seuraa Radcliffe-Brownin mukaan se, ettei valtiolla ole varsinaisesti valtaa – on vain yksittäisten ihmisten auktoriteetti (suhteessa toisiin ihmisiin).

Radcliffe-Brown oli siis hyvin kriittinen antropologisille mahdollisuuksille tutkia valtiota instituutiona tai edes ideologisena konstruktiona ja sen sijaan kehotti keskittymään politiikan organisoitumisen tutkimukseen (Radcliffe-Brown 1940: xxiii). Christian Krohn-Hansen ja Knut Nustad kirjoittavat valtionantropologisen kokoelmateoksensa johdannossa, että Radcliffe-Brown teki ”valtavan karhunpalveluksen” antropologialle väittäessään, että valtio ei ole järkevä tutkimuskohde etnografiselle analyysille (Krohn-Hansen & Nustad 2005: 5). Antropologit keskittyivätkin – Fortesin ja Evans-Pritchardin teoksen esimerkkiä seuraten – tutkimaan ”valtiottomien yhteiskuntien” politiikkaa. Palaamme Fortesiin ja Evans-Pritchardiin tarkemmin artikkelin seuraavassa osiossa.

Vaikka Radcliffe-Brown esitti argumenttinsa provokatiivisesti, Krohn-Hansen ja Nustad näkevät hänen olleen myös osittain oikeassa, ennen kaikkea siinä, että valtiota ei pitäisi ajatella konkreettisena (ja fetišoituna) tutkimuskohteena (Krohn-Hansen & Nustad 2005: 5). Philip Abrams kehitti edelleen tätä Radcliffe-Brownin näkemystä (Abrams 1988 [1977]). Hänen mukaansa valtio koostuu monista pienistä instituutioista, jotka *kuvitellaan* yhtenäisiksi. Valtio on siis ideologinen konstruktio. Abrams kehottaa tutkimaan näiden instituutioiden vaikutuksia ja sitä, keihin nämä vaikutukset kohdistuvat. Tämä analyttinen lähestymistapa – jonka juuret ovat siis *African Political Systems* -teoksessa – muistuttaa Michel Foucault’n hallinnallisuuden käsitettä ja Michel-Rolph Trouillot’n ajatusta valtion vaikutusten analyysistä, joka on

keskeinen uuden valtion antropologian teoreettisista vaikutteista (ks. Krohn-Hansen & Nustad 2005: 6). Foucault'n ja Trouillot'n lähestymistapoja käsittelemme tarkemmin osiossa ”Hallinta ja hallinnan tekniikat”.

Seuraava merkittävä askel politiikan antropologiassa oli Edmund Leachin tutkimus kachineiden poliittisista järjestelmistä Burman ylänköalueilla (Leach 1967 [1954]). Leach vei edeltäjiään pidemmälle eurooppalaisen valtiokäsitteen käsitteellisen purkamisen. Hän osoitti, että valtion, kansan ja rajojen käsitteiden välinen yhteys ei ollut niin väistämätön kuin tähän asti oli oletettu, ja lisäksi hän painotti poliittisten järjestelmien dynaamisuuutta. Esimerkiksi Burman ylänköalueilla oli kaksi erilaista hallinnon ideologiaa, joista toinen painotti aristokraattisten päälliköiden perittyä valta-asemaa ja toinen taas piti linjasukujen vanhimpien muodostamaa neuvostoa legitiiminä vallan lähteenä (Leach 1960; Leach 1967 [1954]). Ennen kaikkea Leachin etnografia osoitti, että erilaisten poliittisten järjestelmien välillä saattoi olla riippuvuussuhteita. Nykypäivän antropologit tekevät edelleen tähän ajatukseen pohjautuvaa analyysia esimerkiksi keskusvallan ja raja-alueiden välisistä suhteista.

Toinen Kaakkois-Aasiaan sijoittuva merkkipaalu valtion antropologiassa tutkimuksessa oli Clifford Geertzin analyysi 1800-luvun balilaisesta valtiosta. Geertzin argumentti oli, että valtioiden tutkimuksessa painotettiin liikaa Max Weberiltä (1992 [1919]: 158–159) peräisin olevaa ajatusta valtiovallasta väkivaltamonopolina. Hän halusi analysoida politiikkaa sen rituaalien ja symbolien kautta. Geertzin mukaan balilaiset valtakunnat olivat niin sanottuja teatterivaltioita. Tällä hän ei tarkoittanut samaa kuin esimerkiksi suomalaiset politiikan kommentaattorit heidän kutsuessaan politiikkaa ”teatteriksi”, jossa teeskennellään tai näytellään. Teatterivaltio järjesti rituaaleja, joiden tarkoitus oli peilata yhteiskunnan kosmologisia totuuksia (Geertz 1980: 116). Poliitiikan tavoitteena oli muodostaa valtio luomalla rituaalien kautta kuningas. Mitä täydellisempi ja jumalallisempi kuningas pystyttiin rituaalien kautta luomaan, sitä esimerkillisempi valtion keskipiste oli. Mitä esimerkillisempi valtion keskipiste pystyttiin luomaan, sitä todellisempi kuningaskunta oli (Geertz 1980: 124; ks. myös Tambiah 1985). Rituaali ei ollut ulkoista politiikalle, vaan päinvastoin politiikka oli kosmologista järjestystä mallintavaa rituaalia.

Kolmas poliittisen antropologian klassikko, joka dekonstruoi Westfalin rauhasta periytyviä länsimaisia olettamuksia poliittisen vallan luonteesta, oli Pierre Clastresin *La Société contre l'État* (1974). Clastresin argumentin ydin oli, että politiikkaa on myös ilman valtiovaltaa tai väkivaltamonopolia ja että antropologian on oltava sensitiivinen erityyppisille politiikan lajeille (Clastres 1987 [1974]: 14). Teoksessaan Clastres analysoi Etelä-Amerikan alkuperäiskansojen yhteiskuntien politiikkaa, jonka tarkoitus oli paeta valtiota ja organisoitua käskyvaltaa vastaan (Clastres 1987 [1974]: 22–24, 44–45).

Clastresin oivallus katsoa valtiota valtiottomien yhteiskuntien näkökulmasta tuotti uudenlaista antropologista tutkimusta. Eräs keskeinen teos tässä tutkimustraditiossa oli Brian Fergusonin ja Neil Whiteheadin toimittama artikkelikokoelma sodankäynnistä valtioiden raja-alueilla (1999a [1992]). Teoksessa kritisoitiin ajatusta valtiottomien yhteiskuntien väkivaltaisuudesta sillä perusteella, että suurin osa tästä tutkimusaineistosta on kerätty tilanteessa, jossa valtio oli sotilaallisesti laajentumassa näiden yhteisöjen alueille. Tällaiset tutkimukset eivät siis kerro siitä, millaisia valtiottomat yhteisöt sinänsä ovat, vaan siitä, millaisia ne ovat ollessaan sodassa valtion kanssa, eikä jatkuvuutta valtiokontaktia edeltävän ja sen jälkeisen sodankäynnin välillä voida olettaa suoralta kädeltä. (Ferguson & Whitehead 1999b: 6, 26, 28.) Ferguson ja Whitehead määrittelevät raja-alueen tai ”heimovyöhykkeen” (*tribal zone*) alueeksi, joka on valtion jatkuvan vaikutuksen alaisena mutta ei sen hallinnassa. Käsitteellä ”heimo” kirjoittajat eivät viittaa valtiottomiin tai alueen alkuperäisiin asukkaisiin sinänsä, vaan ”heimo” on poliittinen yksikkö tai liittouma, joka syntyy, kun valtiottomat yhteisöt kohtaavat valtion, ja identifioituminen ”heimoksi” on keino, jolla nämä yhteisöt suhteuttavat itsensä valtion poliittiseen koneistoon. Historiallisesti valtion toimijat ja lähetysaarnajat puolestaan pyrkivät luomaan ”heimoihin” itselleen tunnistettavia poliittisen auktoriteetin muotoja, kuten päälliköitä, joiden kanssa toimia. Näin ”heimovyöhyke” on tila ja myös ajanjakso, jossa valtiollisesti ja ei-valtiollisesti järjestäytyneet yhteiskunnat tulevat tietoisiksi toisistaan ja uudella tavalla myös itsestään. (Ferguson & Whitehead 1999b: 13–14.)

Clastresilaisesta politiikan tutkimuksesta on saanut vaikutteita myös James Scottin *Seeing like a State* (1998), joka on historiallinen katsaus

siihen, miksi valtion politiikka, etenkin tavoitellessaan laajamittaista yhteiskunnallista muutosta, on usein vahingollinen kansalaisilleen. Scott analysoi teoksessaan ristiriitaa valtion tiedontuottamisen ja kansalaisten arkitodellisuuden välillä. Kun valtio näkee sosiaalisen maailman katas-terina, maarekisterinä, se tekee kohtalokkaita yksinkertaistuksia siitä, mitkä asiat ovat ihmisten elämälle välttämättömiä. Kirjan käsittelemiä esimerkkejä tästä ovat muun muassa Neuvostoliiton maaseudun pakko-kollektivisointi, Tansanian Ujamaa-politiikka ja Kiinan Suuri harppaus.

Scottin teoksia on siteerattu laajasti yhteiskuntatieteissä, ja antropologiassa hänen argumenttinsa on vaikuttanut esimerkiksi joukkoon tutkimuksia, joissa analysoidaan erilaisten instituutioiden, kuten yritysten (Ferguson 2005), markkinoiden (Fourcade & Healy 2017) tai kansalaisjärjestöjen (Schuller 2007), tapaa jäsentää sosiaalista todellisuutta. Ylipäätään Scottin näkökulmaa soveltaneiden tutkimusten monipuolisuus osoittaa paitsi sen, että valtiomaista yksinkertaistavaa tiedontuottamista tapahtuu monenlaisissa yhteyksissä, myös sen, että valtiomaisia vaikutuksia tapahtuu muidenkin kuin valtion edustajien toiminnan seurauksena. Tämä Michel-Rolph Trouillot'n (2001: 126) tekemä huomio on keskeinen taustaolettamus niin sanotussa uudessa valtion antropologiassa, ja palaamme siihen myöhemmin tässä artikkelissa.

Takaisinkytkentämekanismit valtion antropologiassa

Varhaiset antropologit tutkivat siirtomaavaltaa edeltäneitä valtioita, valtiottomia yhteiskuntia sekä näiden ja siirtomaavaltojen vuorovaikutusta. He toimivat usein myös siirtomaahallinnon osana, ja heidän tuottamansa tieto vaikutti siihen, miten siirtomaahallinto ymmärsi oman roolinsa ja paikalliset yhteiskunnat sekä miten valtiota tällaisessa kontekstissa tuli muodostaa. Tällaista mekanismia, jossa osa vaikuttaa laajempaan kokonaisuuteen, kutsutaan takaisinkytkennäksi. Tässä osiossa tarkastelemme sitä, miten antropologinen tutkimus valtiosta on vaikuttanut valtionmuodostukseen.

African Political Systems -teoksessa Fortes ja Evans-Pritchard pyrkivät luokittelemaan ja vertailemaan afrikkalaisia poliittisia järjestelmiä joh-

tamalla tapaustutkimuksista yleisiä sosiologisia lakeja, varhaisen antropologian luonteen mukaisesti (Fortes & Evans-Pritchard 1940: 2–3). He jakavat teoksen kahdeksan tapaustutkimusta ensin kahteen ryhmään: toisessa ovat keskitetyn poliittisen hallinnon järjestelmät ja toisessa hajautetun sukulaisuuden mukaan järjestäytyneet poliittiset järjestelmät. Fortes ja Evans-Pritchard toteavat, että ensimmäinen ryhmä eroaa laadullisesti toisesta, sillä ne ovat järjestäytyneet valtiollisesti, ne ovat hierarkkisempia ja niissä on omat hallintokoneistonsa, päälliköt, kuninkaat ja sotakoneistot, kun taas jälkimmäiset ovat tyypillisesti hierarkiattomia, tasaveroisempia ja linjasukujen mukaan järjestäytyneitä. (Fortes & Evans-Pritchard 1940: 6–8.)

Nämä afrikkalaiset valtiot olivat usein monikielisiä ja -kulttuurisia – Fortesin ja Evans-Pritchardin mielestä juuri keskitetyn hallinnon ansiosta, mikä mahdollisti kulttuurisesti erilaisten yhteisöjen integroimisen samaan järjestelmään (Fortes & Evans-Pritchard 1940: 9). Samaten ”afrikkalaisille valtioille” oli kirjoittajien mielestä tyypillistä se, että hallitsijat pystyivät hallitsemaan voimaa käyttäen vain tiettyyn pisteeseen asti: kuninkailla ja päälliköillä oli kyllä oikeus verottaa ja siten ylläpitää valtiota, mutta heillä oli myös alamaisiaan kohtaan lukuisia velvollisuuksia, joista alamaiset olivat hyvin tietoisia ja joista kiinni pitäminen oli välttämätöntä, mikäli hallitsija halusi säilyttää valtansa (Fortes & Evans-Pritchard 1940: 12–14). Fortes ja Evans-Pritchard kiinnittivät myös huomiota kolonialismiin ja arvioivat siirtomaavaltujen ja -hallinnon vaikutusta afrikkalaisiin poliittisiin järjestelmiin.

African Political Systems -teosta sekä muita siihen kirjoittaneiden antropologien, kuten Max Gluckmanin ja Audrey Richardsin, varhaisia teoksia voidaan pitää perustellusti poliittisen antropologian lähtölaukauksena. Fortes, Evans-Pritchard, Richards ja Gluckman olivat kaikki kiinnostuneet siitä, miten erityyppiset yhteiskunnat järjestäytyvät poliittisesti. Sen lisäksi, että tämä varhainen afrikanistinen antropologia on vaikuttanut nykyiseen valtion antropologiaan aloittamalla poliittisen antropologian perinteen, se muovasi aiheen kysymyksenasettelua vuosiksi eteenpäin. Erityisesti Fortesin tutkimukset afrikkalaisista linjasuvuista vaikuttivat siihen, miten myöhemmät antropologit hahmottivat valtiottomien yhteiskuntien yhteiskunnallista järjestäytymistä.

Fortesin ja afrikanistien vaikutuksen vuoksi antropologiassa yleisesti oletettiin, että kaikki valtiottomat yhteiskunnat, tai ”heimoyhteiskunnat”, olisivat järjestäytyneet linjasukuihin. Linjasuvulla tarkoitetaan sukuryhmiä, esimerkiksi klaaneja, joiden jäsenet katsovat polveutuvansa samasta esivanhemmasta tai ”linjasta”. Tyypillisesti linjasukuyhteiskunta koostuu useasta tällaisesta ryhmästä, jotka ovat keskenään samantasoisia ja enemmän tai vähemmän tasaveroisia. Afrikkalaiset linjasuvut olivat Fortesin ja Evans-Pritchardin mukaan tyypillisesti segmentaarisia: ne jakautuivat sisäisesti myös samantasoiseen yksikköihin, esimerkiksi alaklaaneihin ja perhekuntiin, ja yhdistyivät myös suurempiin yksikköihin, kuten puoliskoihin (*moiety*), jotka puolestaan yhdistyivät ”heimoksi”. Nämä linjasuvut seurasivat joko isän tai äidin linjaa. Antropologit ajattelivat, että heidän tehtävänä on selvittää linjasukujen täsmällinen rakenne.

Fortesin ja Evans-Pritchardin edustama poliittinen antropologia vaikutti kahdella tavalla valtion antropologiaan. Yhtäältä se vakiinnutti käsityksen, että jos yhteiskunta ei järjestäydy valtiollisesti, sen paikalla on korporatiivisia linjasukuja tai vastaavia ryhmiä. Toisaalta erityisesti Britanniassa ja muissa siirtomaavaltioissa myös antropologia oli osa kolonialistista projektia, joko suoraan tai vähintään epäsuorasti – epäsuorasti siksi, että antropologit olivat usein siirtomaavaltiojen kansalaisia ja tekivät tutkimustaan usein siirtomaissa. Tutkimus tapahtui siis siirtomaakon-tekstissa, jossa antropologit toimivat siirtomaahallinnon säätelemässä tilanteessa (ks. esim. Asad 1995 [1973]). Tämän lisäksi antropologien tekemä tutkimus tuotti siirtomaiden yhteiskunnista tietoa, joka kiinnosti myös siirtomaahallintoa. Tämän vuoksi antropologeja toimi myös suoraan siirtomaahallinnossa sekä tekemässä tutkimusta että kouluttamassa hallinnon jäseniä (Kuklick 1991: 47–51; Kuper 1983: 100; ks. myös Ferguson 1999: 32). Esimerkiksi Evans-Pritchard toimi toisen maailmansodan aikana Britannian siirtomaahallinnossa (Kuper 1983: 121).

Eurooppalaiset siirtomaavallat ja erityisesti Iso-Britannia pyrkivät mahdollisuuksien mukaan käyttämään hyväkseen paikallisia valtarakenteita siirtomaiden hallinnassa eli käyttämään epäsuoraa hallintaa. Siirtomaahallinnolle työskentelevien antropologien tehtävänä oli tunnistaa paikalliset hallintamuodot ja erityisesti päälliköt, jotta siirtomaahallinto

voisi värvätä heidät osakseen. On tärkeä muistaa, että siirtomaaprojekti, ja epäsuora hallinto sen osana, nojasi kuitenkin mitä suurimmassa määrin voimaan: se luotiin ja sitä ylläpidettiin väkivalloin (Mbembe 2001: 25). Kolonialismi ja koloniaaliset dynamiikat eivät ole myöskään vain etäällä tapahtuvia tai tapahtuneita asioita, vaan myös Suomen valtion ja sitä edeltävien hallintojen toimia Lapissa ja Saamenmaalla voidaan perustellusti pitää kolonialismina (ks. Kuokkanen 2007; 2020; Nyssönen & Kortekangas 2020)

Epäsuora hallinto ja antropologia sen osana olivat osa siirtomaissa tapahtuvaa valtionmuodostusta. Esimerkiksi Fortesin ja Evans-Pritchardin (1940: 15) mukaan epäsuora hallinto ja siirtomaavallan voima vaikuttivat kahtalaisesti. Yhtäältä valtiottomissa yhteiskunnissa siirtomaavallan päälliköiksi nostamien henkilöiden poliittinen valta ja asema vahvistivat osana epäsuoraa hallintoa. Toisaalta yhteiskunnissa, joissa oli siirtomaavaltaa edeltävä valtio, paikallisten hallitsijoiden asema heikkeni, kun heidät alistettiin osaksi epäsuoraa hallintoa.

Jari Kupiainen kuvaa valtion legitimizeettiä läntisen Tyynenmeren Salomonsaarilla käsittelevässä artikkelissaan muun muassa tätä prosessia. Kupiainen näyttää, kuinka paikalliset päälliköt joutuivat siirtomaajaksakana jakamaan auktoriteettinsa siirtomaavirkamiesten ja lähetyssaarnaajien kanssa. Tämä puolestaan teki paikalliskulttuurien säilyttämisestä uudella tavalla poliittisesti merkittävän asian, joka vaikuttaa edelleen salomonsaarelaisten suhtautumiseen valtioon.

Uudessa-Guineassa puolestaan siirtomaaisännät Saksa ja Britannia loivat uudet rakenteet paikallishallinnolle ja asettivat paikallisia päälliköiksi, joiden tehtävänä oli toimia hallinnon edustajina ja välittäjinä paikallisyhteisöjen ja siirtomaahallinnon välillä (Kituai 1998: 2, 4–5). Kuten yllä totesimme, siirtomaahallinnot ja sen toimintaa tukevat tahot pyrkivät myös luomaan olettamiaan tai itselleen tunnistettavia poliittisen auktoriteetin muotoja, kuten päällikkyyttä (ks. esim. Ferguson & Whitehead 1999b: 14). Myös Timo Kallinen kuvaa artikkelissaan, kuinka siirtomaajalla erityisesti hallintovirkamiesten ja lähetyssaarnaajien kuvaukset paikallisista ”heimoista” ja päälliköistä kehitettiin usein suoraan siirtomaahallinnon tarpeisiin, ja ne vakiintuivat myös osaksi tapaa, jolla siirtomaiden yhteiskunnat ymmärrettiin.

Timo Kallinen kuvaa artikkelissaan, kuinka nykyisessä Ghanassa syntyi 1800-luvun loppupuolella myös autoetnografinen perinne, jossa eurooppalaisen koulutuksen saaneet ghanalaiset poliittiset aktivistit tutkivat paikallisia yhteiskuntia. Heidän tarkoituksenaan oli kehittää modernia valtiota ja erityisesti ghanalaiselle perinteelle perustuvia demokraattisia päätöksenteon malleja. Myöhemmin taas brittien siirtomaahallinto pyrki oikeuttamaan hallintaansa juuri epäsuoran hallinnon kautta ja ylistämään ”ghanalaista demokratiaa” juhlapuheissaan, vaikka afrikkalaisilla ei käytännössä ollut mahdollisuutta vaikuttaa siirtomaahallinnon toimiin. Sekä eurooppalaisten että ghanalaisten etnografisia kuvauksia ghanalaisesta päätöksenteosta ja päällikkyuden luonteesta on käytetty osana hyvin erilaisia valtionmuodostusprojekteja aina siirtomaavallan vakiinnuttamisesta kansalliseen vapautukseen ja sotilasdiktatuurin puolustamisesta jälkikolonialistiseen osallistavaan hallinnon kehittämiseen.

Vastaavasti antropologit ovat niin ottaneet osaa siirtomaavallan vakiinnuttamiseen kuin myös kritisoineet sitä. Papua-Uuden-Guinean itsenäistyessä antropologit kehittivät paikallisten intellektuellien kanssa tutkimustensa pohjalta Uuteen-Guineaan sopivaa lainsäädäntöä, jossa perinteelle ja erityisesti perinteisille maanomistuksen muodoille annettiin tärkeä rooli (Fingleton 2007: 26).

Antropologisella tiedontuotannolla on ollut myös epäsuorempia, diskursiivisia vaikutuksia. Indonesiassa siirtomaahallinnon aikaiseen antropologiseen tutkimukseen perustuva ajatus paikallisista tavoista (indonesiaksi *adat*) jatkoi diskurssina Suharton ajan diktatuurissa, jossa nämä tavat nähtiin turvallisena tapana juhlia maan diversiteettiä. Kun kulttuurierot käsitteellistettiin eroina esimerkiksi arkkitehtuurissa, tapaoikeudessa tai laulutyyliissä, ne eivät uhanneet maan yhtenäisyyttä (Davidson & Henley 2007: 9–10). Joissain tapauksissa yksittäisetkin antropologiset tutkimukset tai käsitteet ovat muokanneet paikallista itseymmärrystä sosiaalisen todellisuuden luonteesta. Esimerkiksi monet Clifford Geertzin Indonesiasta tekemät analyysit ovat olleet vaikutusvaltaisia julkisessa keskustelussa, ja muun muassa edellä mainittu tutkimus balilaisesta teatterivaltiosta on saattanut muokata politiikan käytäntöjä (ks. esim. MacRae 2005).

Nämä esimerkit kertovat siitä, että antropologinen tutkimus on osa diskurssia valtiosta; tutkimukseen vaikuttaa sen yhteiskunnallinen viitekehys, ja toisaalta tutkimus voi vaikuttaa tämän viitekehysten muuttumiseen. Tämänäköisestä takaisinkytkentästä tutkimuksen ja sosiaalisen todellisuuden välillä Anthony Giddens on kutsunut kaksoishermeneutiikaksi. Giddensin esimerkki tästä on juuri valtion teoretisointi: suvereniiteetin käsite ja siihen liittyvät valtion käsitteellistykset olivat aikoinaan uusia tapoja ajatella valtiovaltaa, kun taas nyt niistä on tullut osa yleistä ymmärrystä siitä, mitä on valtiovalta (Giddens 1984: xxxiv–xxxv).

Antropologista ymmärrystä muovannut niin sanottu representaation kriisi 1980-luvun puolivälistä eteenpäin (ks. Marcus & Fischer 1986) on tehnyt valtion antropologiasta aikaisempaa tietoisemmän näistä takaisinkytkentämekanismista. Tästä kertovat lukuisat tutkimukset siitä, miten erilaiset ihmisryhmät yrittävät representoida itseään suhteessa valtioon. Esimerkiksi Jaap Timmer on tutkinut Indonesian Itä-Kalimantanilla paikallisia eliittejä, jotka jäljittelevät valtion instituutioiden toimintaa luomalla valtiomaista toimintaa paikallisin voimin (Timmer 2010). Tällöin scottilainen ajatus valtion tavasta katsoa kansalaisiaan kääntyy pääläelleen; joissain tilanteissa ihmisiä ei niinkään kiinnosta, miten valtio näkee heidät, vaan he haluavat tulla nähdyksi valtion kaltaisena toimijana, esimerkiksi ylläpitääkseen heille edullisia valtasuhteita tai maankäyttöjärjestelyjä.

Tasa-arvoiset yhteisöt ja löyhät ryhmittymät

Fortes ja Evans-Pritchard lähtivät siitä, että jos yhteiskunta ei järjestäydy valtiollisesti, on valtion tilalla jotain muuta, tyypillisesti linjasuku. Uusi polvi antropologeja lähti 1950- ja 1960-luvuilla tutkimaan valtiottomia yhteiskuntia muun muassa Uuden-Guinean ylängöille olettaen löytävänsä niistä linjasukuja. Todellisuus näissä paikoissa oli kuitenkin toinen: uusiguinealaiset yhteiskunnat eivät yleensä jakautuneet selkeisiin linjasukuihin. Antropologisen tiedon karttuessa huomattiin, että brittien siirtomaahallinnon Afrikassa kehittämät mallit linjasuvuista eivät olleet yleismaailmallisesti päteviä kuvauksia valtiottomista yhteiskunnista.

Uudempi tutkimus valtiottomissa yhteiskunnissa osoitti, etteivät kollektiiviset toimijat, kuten linjasuvut tai klaanit, olleet itsestäänselvästi olemassa vaan sosiaalisen toiminnan tulosta. Ne olivat sosiaalisia rakennelmia, jotka piti tuottaa esittämällä ne esimerkiksi puheissa tai rituaaleissa. Myös valtio on tämänkaltainen sosiaalinen konstruktio. Tässä osiossa esittelemme pääpiirteet tästä erityisesti melanesialaisten yhteiskuntien piirissä tehdystä analyysistä, joka syntyi kritiikkinä afrikanistista linjasukututkimusta kohtaan ja joka on vaikuttanut merkittävästi nykyiseen antropologiseen ymmärrykseen valtion luonteesta.

Antropologit, kuten John Barnes (1962) ja Roy Wagner (1974), huomauttivat, etteivät Uuden-Guinean ylängöillä olevat ryhmät olleet yksilinjaisia sukuryhmiä, kuten Fortesin ja muiden tutkimat afrikkalaiset segmentaariset yhteiskunnat, eivätkä selvärajaisia tai staattisia, olipa kyse suku- tai kieliryhmistä. Wagner (1974) esitti, että ne eivät välttämättä olleet ryhmiä lainkaan, ainakaan siinä merkityksessä kuin antropologit olettivat, vaan esimerkiksi tilannekohtaisia sosiaalisia luokitteluja.

Esimerkiksi Uuden-Guinean daribien käyttämät käsitteet *pagebidi* (juuren ihmiset) ja *be bidi* (talon ihmiset) eivät Wagnerin mukaan viittaneet kiinteisiin ryhmiin vaan toimivat tilannekohtaisina luokitteluina sille, miten seremoniallisissa vaihdoissa jaettiin lahjoja. Esimerkiksi kun mies ja nainen avioituivat, aviomies ja hänen isänpuoleiset sukulaisensa antoivat miehiseksi luettuja arvoesineitä lahjaksi vaimon veljille ja lähisukulaisille. Lahjan antava osapuoli olivat ”talon ihmiset” ja vastaanottajat taas ”juuren ihmiset” (Wagner 1974: 110). Toisessa tilanteessa, kun esimerkiksi naimaton nuorimies piti symbolisesti erottaa äidistään, hänen enonsa ja äidinpuoleinen lähisukulaisensa olivat ”juuren ihmiset”, kun taas ”talon ihmiset” olivat isänpuoleinen suku (Wagner 1974: 110).

Wagner kiinnittää artikkelissaan huomiota kahteen seikkaan. Ensinnäkin daribit, kuten monet muutkin Uuden-Guinean yhteisöt, tuottivat sosiaalisia erotteluja, esimerkiksi sukulaisuutta, jatkuvien vaihtojen ja seremoniallisten lahjojen avulla (Wagner 1974: 108). Toiseksi kysymykset siitä, miten sosiaaliset ryhmät muodostuvat ja miten yksilöistä koostuva yhteiskunta pysyy koossa, askarruttivat ulkopuolisia, eivät daribeja (Wagner 1974: 103–104). Daribien yhteiskunnassa keskeinen kysymys oli, miten luodaan sosiaalisesti tarpeellisia erotteluja, joiden

perusteella ihmiset avioituivat ja jakoivat keskenään vaurautta (ruokaa, sikoja ja arvoesineitä) (Wagner 1974: 108–109). Wagnerin mukaan aiemmat antropologit ja siirtomaavirkamiehet halusivat löytää kiinteitä ryhmiä, kuten klaaneja, joten he tulkitsivat daribien luokittelut ryhminä (Wagner 1974: 112). Syynä tähän oli perustavanlaatuinen ajatus siitä, että yhteiskunta koostuu selkeistä ryhmistä ja instituutioista, olipa kyse sitten valtion instituutioista tai linjasuvuista.

Samalla kun antropologit huomasivat, ettei Uuden-Guinean ylängöillä ollut selkeitä linjasukuja, Marilyn Strathern (1988) totesi sukulaisuutta, sukupuolta ja henkilöyttä käsittelevissä tutkimuksissaan, että Papua-Uuden-Guinean ylängöillä henkilöt nähtiin niin sanotusti relationaalisina eli erilaisten suhteiden tuottamina jakamattomien yksilöiden sijasta. Tämä ei tarkoita, etteivätkö ylänköläiset mieltäisi ihmisiä yksilöinä, vaan että he tunnistavat, antavat arvoa ja tekevät näkyviksi ne sosiaaliset suhteet, jotka ovat tuottaneet heidät ja jotka ovat heidän toimintansa taustalla. Esimerkiksi lapsen katsotaan olevan tulos hänen äitinsä ja isänsä yhteydestä, joka usein mielletään fyysisten aineiden, kuten veren ja siemennesteen, vaihtona, sekä erilaisista sukulaisuus- ja hoivasuhteista, joiden varassa lapsi on kasvanut (ks. myös Tammisto 2016). Vastaavasti johtotasemaan taitavilla seremoniallisilla vaihdoilla päässeen miehen, niin sanotun *big manin*, menestyksen taustalla nähdään laaja tukiverkosto, jonka avulla mies on päässyt asemaansa (ks. Martin 2013: 183, 191).

Näiden huomioiden innoittamana monet Uudessa-Guineassa tutkijasta tehneet antropologit kiinnittivät myös entistä tarkempaa huomiota melanesialaisten yhteiskuntien sosiaaliseen organisaatioon, johtajuuteen ja ryhmiin. Esimerkiksi Francesca Merlan ja Alan Rumsey (1991: 2–3, 15) vastasivat Wagnerin kysymykseen sosiaalisten ryhmien olemassaolosta ja luonteesta Uuden-Guinean ylängöillä. He toteavat, että Uuden-Guinean ylänköyhteisöissä on kyllä ryhmiä, jotka elävät pidempään kuin yksittäiset jäsenensä, toimivat yksikköinä esimerkiksi maanomistusasioissa tai konfliktitilanteissa ja ovat suhteessa vastaavan tasoisiin ryhmiin, mutta näiden ryhmien ylläpitäminen vaatii jatkuvaa työtä. Merlanin ja Rumseyin mukaan mitään ryhmiä, etenkin korporatiivisia, ei tulisi nähdä ennalta olemassa olevina yksikköinä vaan kiistanalaisina. Nämä ryhmät synnytetään ja tuotetaan uudestaan aina enemmän tai vähemmän

ongelmallisesti sosiaalisen toiminnan kautta. (Merlan & Rumsey 1991: 40–41.) Uuden-Guinean ylängöillä tilanteet, joissa ryhmät uusinnetaan, ovat usein seremoniaalisia vaihtoja tai konflikteja, kuten maakiistoja, joissa esimerkiksi johtoasemissa olevat miehet pyrkivät esiintymään ryhmänsä edustajina ja kyseenalaistamaan kilpailevien miesten asemaa tai ryhmän vaateiden oikeutusta. Ryhmien luominen ja uusintaminen on siis performatiivista, minkä vuoksi Alan Rumsey (2000: 112) on kiinnittänyt erityistä huomiota kielellisiin konventioihin ja puheeseen.

Linjasukuteorioiden kritiikki, tutkimus relationaalisesta henkilöydestä ja Uuden-Guinean dynaamisista sosiaalisista ryhmistä, on vaikuttanut valtion antropologiaan kahdella tärkeällä tavalla. Ensinnäkin yllä kuvattu tutkimustraditio on valottanut sitä, miten valtiottomat yhteiskunnat organisoituvat, mitä muotoja politiikka niissä saa ja miten ne astuvat vuorovaikutukseen valtion kanssa. Toisekseen keskustelu ryhmien luonteesta Uuden-Guinean ylängöillä kiinnitti antropologien huomion siihen, että sosiaaliset kokonaisuudet ja ryhmät – olivatpa ne sitten klaaneja, yrityksiä tai valtioita – eivät ole muuttumattomia vaan niiden olemassaolo riippuu taitavasta sosiaalisesta toiminnasta. Näiden huomioiden pohjalta antropologit ovat sittemmin pohtineet, minkälaista on esimerkiksi yritysten tai kansallisvaltioiden toimijuus.

Arjessamme kohtaamme ja käytämme usein sellaisia ilmaisuja kuin ”Suomi keskustele Venäjän kanssa” tai kuinka esimerkiksi ”Nokia antaa tulosvaroituksen”. Mutta kuka tällöin itse asiassa toimii? Voiko ”Suomi” tai ”Nokia” toimia, vai onko toiminta aina tiettyjen ihmisten toimintaa? Antropologi Robert Foster (2010: 97) esittää tämän kysymyksen ja toteaa, että sosiaaliset kokonaisuudet ja ”oikeudelliset henkilöt”, kuten yritykset, muistuttavat Marilyn Strathernin kuvailemia ”relaationaalisia henkilöitä”, joiden identiteetti ja olemassaolo yksikkönä on sidoksissa laajempaan sosiaalisten suhteiden kenttään, ja antropologin tehtävä on kartoittaa, mikä tämä kenttä on (Foster 2010: 97). Fosterin mukaan tutkimuksen tavoitteena pitää olla selvittää, missä tilanteissa ja sosiaalisissa viitekehyksissä tietyn henkilön toiminta nähdään jonkin laajemman kokonaisuuden toimintana.

Nykyisen Papua-Uuden-Guinean ylängöillä toimivaa ylikansallista Porgera-kaivosprojektia tutkinut Alex Golub (2014: 17, 20, 25) toteaa,

että ollessaan vaikuttavimmillaan sosiaaliset kokonaisuudet tiivistyvät usein yksilöihin. Toisaalta, jotta yksilöiden toiminta olisi yhteiskunnallisesti vaikuttavaa, heidän on usein pyrittävä saamaan toimintansa vaikuttamaan laajemman sosiaalisen kokonaisuuden ilmenemältä. Tämä tulee hyvin ilmi Porgera-kaivokseen liittyvissä kysymyksissä ja erityisesti kaivoksen perustamiseen liittyneissä neuvotteluissa, joissa syntyivät sosiaalinen kokonaisuus, kaivosyritys, ja toisaalta alueen asukkaat, jotka käsitteellistettiin neuvottelujen myötä alueen perinteisinä omistajina ja alkuperäiskansana, ipileinä (Golub 2014: 2). ”Kaivosyritys” ja ”ipilit” eivät olleet koherentteja ryhmiä, mutta ”kaivoksen” ja ”ipilien” välisissä neuvotteluissa ne muuttuivat sosiaalisiksi tosiseikoiksi, kun esimerkiksi paikalliset miehet edustivat ”ipileitä” paikallisina maanomistajina ja valtio, muut ipilit ja yrityksen edustajat tunnustivat heidän roolinsa laajemman kokonaisuuden edustajina.

Laajemman kokonaisuuden – eli sosiaalisen toimijan – esittäminen voi myös epäonnistua. Porgera-laakso Uudessa-Guineassa oli vielä 1940-luvulla valtion näkökulmasta rajaseutua, jolla Australian siirtomaahallinnon valta ei ollut vakiintunut (Golub 2014: 80). Golub kuvaa, kuinka siirtomaahallinnon virkamies yritti rajoittaa alueella toimivien kullankaivajien toimintaa mutta nämä eivät noudattaneet hänen käskyjään. Samankaltaisen huomion tekee Uudessa-Guineassa maakiistoja tutkinut Keir Martin (2013: 94, 97), joka kuvaa, kuinka maakiistoissa osanottajat eivät useinkaan kiistä sitä, että tietyt ryhmät, kuten klaanit, ovat maata omistavia yksikköjä, mutta riitelevät siitä, kuka edustaa mitään ryhmää ja millä oikeutuksella sekä ketkä kyseiseen ryhmään kuuluvat. Näillä kiistoilla ja neuvotteluilla on todellisia vaikutuksia: valtio tunnustaa tietyn ryhmän omistusoikeuden, kaivos perustetaan, tai paikalliset tunnustavat valtion auktoriteetin. Tai kuten antropologi Rupert Stasch (2011: 164) asian ilmaisee, sosiaaliset ryhmät ovat yhtäaikaaisesti keinotekoisia ja ongelmallisia semioottisia rakennelmia ja aitoja toimijoita, joilla on materiaalisia vaikutuksia.

Valtion performatiivisuus ja sosiaalisten toimijoiden esittäminen, luominen ja uudelleentuottaminen ovat keskeisiä kysymyksiä niin sanotussa uudessa valtion antropologiassa, jossa valtiota ei nähdä ongelmattomana kokonaisuutena tai yksikkönä vaan häilyvänä sosiaalisena raken-

nelmana, jota ihmisten täytyy personifoida. Tässä teoksessa erityisesti Henni Alava ja Elina Hartikainen keskittyvät valtion performatiivisiin piirteisiin ja etenkin siihen, miten valtio ilmenee kansalaisilleen puheessa, median välityksellä ja erilaisten hankkeiden kautta. Alava kuvaa artikkelissaan, kuinka 2010-luvun Ugandassa valtio näyttäytyy sisällissodan jälkeisessä Acholimaassa paikallisille ”muurahaiskekojen päällä puhumisena”. Ilmaisuihin viittaa siirtomaa-aikaan, jolloin siirtomaahallinnon virkamiehet ja heidän valitsemansa paikalliset päälliköt puhuttelivat ihmisiä muurahaiskekojen päältä. Hartikainen puolestaan tarkastelee sitä, miten väestönlaskentahankkeessa Brasilian afrokaribialaisten uskontojen harjoittajat pyrkivät esittämään itsensä tietyn tyyppisinä kansalaisina ja miten toisaalta heidän aktivisminsa otetaan osaksi ”aktivistivaltion” politiikkaa. Väestönlaskennat paitsi tuottavat hallinnan kannalta tärkeää tietoa myös ovat yksi byrokraattinen rituaali tai performanssi, jolla valtio toimijana tehdään näkyväksi kansalaisille (Ferguson & Gupta 2002).

Luonnonvarat ja omaisuus

Yksi uuden valtion antropologian keskeinen huomio on, että luonnonvarahankkeet ja valtionmuodostus, ymmärrettynä valtion roolin muuttamisena, vahvistamisena tai jopa valtion luomisena, kulkevat usein käsi kädessä (Bridge 2011; 2014; Lund 2011). Luonnonvarahankkeet ovat aina alueellistavia eli territorialisoivia hankkeita (Bridge 2011: 825). Territorialisatiolla tarkoitetaan laajasti ottaen tietyn toimijan tai tiettyjen toimijoiden pyrkimystä määrittää alue ja sen rajat sekä hallita ihmisiä ja luonnonvaroja näiden rajojen sisällä (Vandergeest & Peluso 1995: 387–388). Peter Vandergeest ja Nancy Peluso toteavat, että alue ja alueellistaminen ovat keskeisiä käytännön välineitä, joilla valtio käyttää valtaansa ja juurruttaa hallintansa. Valtion alueellinen suvereniteetti yhtäältä määrittää alueella asuvat ihmiset valtion kansalaisiksi ja toisaalta muodostaa pohjan valtion auktoriteetille hallita alueensa sisällä olevia resursseja ja ihmisiä. (Vandergeest & Peluso 1995: 385.)

Jotta luonnonvaroja voidaan hyödyntää, täytyy ensiksi määritellä, mitä luonnonvarat ovat, ketkä ne omistavat ja miltä alueelta niitä otetaan.

Tämän vuoksi luonnonvarahankkeet ovat usein luonteeltaan territorialisovia. Luonnonvarat eivät ole itsestäänselvästi olemassa, vaan niissä on kyse aina yhteiskunnallisista määritelmistä. Ajatus voi kuulostaa epäintuitiiviselta, sillä esimerkiksi hiilen olemassaolo ei ole riippuvainen ihmisestä saati ihmisen luomus. Hiili on toki hiiltä, mutta se on polttoaine ja resurssi vain tietyn tyyppisissä taloudellisissa ja yhteiskunnallisissa oloissa (Moore 2015: 145). Kaivosteollisuutta tutkinut antropologi Alex Golub (2014: 18) osoittaa, kuinka se, mikä milloinkin mielletään resurssiksi, on riippuvainen monimutkaisista taloudellis-poliittisista tekijöistä. Kun kullan markkinahinta on matala, on kasa kiviaineista, jossa on vain pieni pitoisuus kultaa, kaivosyhtiön kannalta jätettä, koska kullan erotelu olisi kalliimpaa kuin siitä saatava hinta. Hinnan ollessa tarpeeksi korkea sama kasa onkin resurssi, vaikka sen fyysinen koostumus ei ole muuttunut mihinkään (Golub 2014: 18).

Luonnonvarahankkeet ja luonnonvarojen määrittely liittyvät usein kiinteästi valtionmuodostukseen myös siksi, että niissä on kyse omistuksesta. Luonnonvaroja, omistusjärjestelmiä ja valtionmuodostusta Kaakkois-Aasiassa tutkinut antropologi Christian Lund (2011: 886–888) toteaa, että olennaista ei ole kysyä vain, mitkä toimijat omistavat jotain tai kenelle luonnonvarojen omistus ja hallinta siirtyy, vaan myös, mikä taho määrittelee ja turvaa omistuksen. Tämä taho on usein valtio. Tämä on konkreettinen esimerkki valtion roolista meta-auktoriteettina tai muut auktoriteetit määrittelevänä auktoriteettina, jota käsitelimme tämän johdannon alussa. Lund kuitenkin huomauttaa, että mikään yksittäinen kokonaisuus itsessään ei ole valtio, vaan valtio, tai pikemminkin suvereniteetti, on eri instituutioiden ja toimijoiden ominaisuus (Lund 2001: 887). Omistuksen suhteen suvereniteetti määrittyy sen mukaan, kuka pystyy määrittelemään ja turvaamaan tietyn järjestelyn. Kun ihmiset tunnustavat tai hyväksyvät tietyn maanomistusjärjestelyn, he myös hyväksyvät ja tunnustavat järjestelyn määrittäneen tahon auktoriteetin tai vallan (Lund 2001: 886).

Tämä ei tarkoita, että ihmiset välttämättä pitäisivät järjestelyä tai päätöstä esimerkiksi oikeana tai hyvänä, mutta kun he tunnustavat, että asia on näin, he myös tunnustavat, että järjestelyn taustalla olevalla taholla on käytännössä valta tehdä niin. Esimerkiksi Uuden-Britannian saaren

pohjoisosien asukkaat Papua-Uudessa-Guineassa voivat pitää siirtomaa-aikana kirkolle menetettyjä maita väärin perustein heiltä vietyinä, mutta he kuitenkin tunnustavat, että maiden omistus on seurakunnalla. Samalla he hyväksyvät, että valtio ja erityisesti sen maakysymyksistä vastaavat virastot ja lainsäädäntö pystyvät turvaamaan kirkon maanomistuksen ja että saadakseen maansa takaisin heidän on toimittava näiden valtion instituutioiden kautta.

Vastaavasti esimerkiksi 2000-luvun taitteessa Länsi-Kalimantanilla Indonesiassa tietyt dajakkiryhmät saattoivat pitää lain mukaan valtiolle kuuluvia kesannoivia kaskimaita ominaan mutta joutuivat istuttamaan sinne kumipuulehtoja, jotta heillä olisi paremmat perusteet väittää maita omikseen (Wilenius 2012: 367–368). Näin he eivät tunnustaneet sitä, että valtio piti maita omaisuutenaan, eivätkä kokonaan sitä, että valtiolla olisi valtaa määritellä omistusjärjestelmää, mutta joutuivat sopeuttamaan toimintaansa, jotta heidän tapaoikeutensa tulisi näkyväksi valtion suuntaan. Kuten Lund (2011: 885, 889) toteaa, omistuksen määrittely ei niinkään heijasta suvereeniutta tai ”valtiollisuutta” vaan onnistuessaan tuottaa sitä. Keskeinen jälkikolonialismin teoreetikko Achille Mbembe (2001: 92) on kiinnittänyt huomiota samaan ilmiöön ja kuvaa, kuinka monissa jälkikolonialistisissa tilanteissa suvereniteetti on hajautunut myös ylikansallisille ja yksityisille toimijoille, mikä kyseenalaistaa valtion asemaa ja valtaa.

Luonnonvarakysymyksiä tutkineet antropologit ovat käyttäneet käsitettä ”rajaseutu” (*frontier*) kuvaamaan tilannetta, jossa sekä vanhat että uudet järjestelyt eivät ole enää tai vielä vakiintuneita ja joka siten on avoin ja usein kiistanalainen. Rajaseutu ei näin ymmärrettynä ole vain alue vaan alueellinen ja ajallinen prosessi, joka alkaa ja loppuu (Tammisto 2020: 30). John McCarthy (2013: 184) on määritellyt rajaseudun muutoksen kohteena olevaksi alueeksi, jossa väestötiheys on tyypillisesti pieni, muuttomäärät alueelle suhteellisen suuria ja valtion instituutiot heikkoja tai eivät läsnä, minkä vuoksi laki on abstrakti käsite, sekä jolla eri toimijat kilpailevat runsaina pidettyjen luonnonvarojen hallinnasta. Rajaseuduilla eri toimijat, kuten yritykset ja paikallisyhteisöt, eivät kamppaile vain siitä, kuka hallitsee luonnonvaroja, vaan myös siitä, mikä määritellään luonnonvaraksi ja millä perusteella (McCarthy 2013: 184).

Esimerkiksi paikallisyhteisö voi pitää metsää kesannoivina kaskipeltoina ja eri tavoin kulttuurisesti merkityksellisenä elinympäristönä, kun taas alueella toimivalle yritykselle se näyttäytyy luonnonvarana eli puu-tavaran lähteenä. Kun eri toimijat pyrkivät vakiinnuttamaan vaatimuksiaan luonnonvaroista, he myös tietoisesti tai ikään kuin huomaamatta pyrkivät vakiinnuttamaan eri arvo- ja omistusjärjestelmiä (McCarthy 2013: 184; ks. myös Lounela 2017). Tässä kuvitteellisessa esimerkitapauksessamme paikallisyhteisö voisi pitää metsää yhteismaalla sijaitsevana alueena, jonka käyttöä säätelevät sukulaisuus ja yhteisön vakiintuneet tavat, kun taas yritys näkisi metsän ostettavana hyödykkeenä ja pyrkisi tunnistamaan tahon, jolta ostaa hakkuuoikeudet. Valtio puolestaan voisi katsoa, että koska metsä on sen alueella ja jos se ei ole ”hyötykäytössä”, on maa ja metsä valtion omaisuutta.

Rajaseutudynamiikalle on tyypillistä, että kun eri toimijat kilpailevat hallinnasta, eivät kaikki toimijat tunnista tai tunnusta toisiaan ja heidän järjestelmiään. Esimerkiksi se mikä yritykselle näyttäytyy käyttämättömänä resurssina tai valtiolle koskemattomana metsänä, voi olla paikallisyhteisölle pitkään käytössä ollutta kaskiviljelymaata. Rajaseutudynamiikalle eli kamppailulle resurssien määrittelystä ja hallinnasta onkin tyypillistä, että toimijat, jotka pyrkivät vakiinnuttamaan vaateensa ja määritelmänsä, esittävät alueen ”erämaana” tai ”tyhjänä” (McCarthy 2013; Tsing 2005). Papuauusiguinealainen kirjallisuustieteilijä Regis Stella (2007: 49, 51) on kuvannut, kuinka Saksa ja Britannia esittivät Uuden-Guinean ”villinä erämaana” siirtomaa-ajan alussa. Samalla paikallinen käyttö ja tieto ikään kuin pyyhittiin pois, esimerkiksi antamalla paikoille eurooppalaiset nimet ja jättämällä paikalliset nimet huomiotta. Stella kiinnittää huomiota siihen, että tutkimusmatkoilla ”villiin erämaahan” ja kartoituksella oli tässä keskeinen rooli, sillä karttojen avulla Uusi-Guinea esitettiin koskemattomana ja vakiinnutettiin eurooppalaiset nimet (Stella 2007: 82). Myös Pohjoismaissa valtioiden luonnonvarahankkeet ovat pyyhkineet altaan paikallisia tapoja hallinoida ja käyttää luonnonvaroja. Rauna Kuokkanen on analysoinut näitä Suomen ja Norjan toiminnan kolonialistisia dynamiikkoja, joihin kuului mm. saamelaiten siida-järjestelmän ja omistusmuotojen asteittainen häivyttäminen (Kuokkanen 2020: 512–514).

Aiemmin tässä johdannossa mainittu James Scott (1998) on huomauttanut, että kartat ovat keskeinen vallankäytön väline, jolla tuotetaan luettavuutta, joka mahdollistaa sosiaalisten tilanteiden ja ympäristöjen hallitsemisen keskuksesta käsin. Kartat näyttävät kuitenkin vain sen tiedon, jonka kartan tekijä haluaa olevan esillä, ja karttojen voima perustuu myös siihen mitä ei näydetä. Osin tämä on käytännön seikka, sillä mitta-kaavassa 1:1 oleva kartta, joka on tarkka kopio sen esittämästä alueesta, olisi tietenkin täysin hyödytön ja myös mahdoton toteuttaa. Toisaalta karttojen avulla voidaan tietoisesti ja tiedostamatta peittää pois aiempia käytön muotoja. Esimerkiksi siirtomaavallat usein jakoivat ja nimesivät haluamansa alueet kartoilla jo ennen kuin valloittivat ne (Neocleous 2003: 418). Kartat eivät siis vain tuota tietoa ja luettavuutta, vaan niillä voidaan myös syrjäyttää aiemmin vakiintuneita tapoja, omistusjärjestelyjä ja käsityksiä alueesta.

Antropologit ovat käyttäneet käsitettä rajaseutu myös toisella tavalla eli kuvaamaan tilannetta, jossa nimenomaan valtion valta ei ole vakiintunutta. Esimerkiksi Brian Fergusonin ja Neil Whiteheadin (1999b) yllä kuvattu käsite ”heimovyöhyke” (*tribal zone*) kuvaa tilannetta, jossa valtio ja valtiottomat yhteiskunnat kohtaavat ja jossa molemmat tulevat tietoisiksi toisistaan, eroistaan ja myös itsestään. Vasta tässä vaiheessa valtiottomat yhteiskunnat määritellään heimoyhteiskunniksi. Kuten McCarthyn määritelmässä myös tässä rajaseututilanteessa on kyse kamppailuista siitä, miten yhteiskunnat järjestäytyvät, kuka hallitsee ja hallinnoi aluetta ja millä periaatteilla. Usein kyse on ja on ollut siitä, että valtiollisesti järjestäytynyt yhteiskunta pyrkii laajentamaan valtaansa ja pakottamaan alueen asukkaat noudattamaan valtiollista järjestystä. Usein tämänkaltainen valtionmuodostus kulkee käsi kädessä luonnonvarojen haltuunoton kanssa.

Rajaseuduilla valtionmuodostusprosessi on usein väkivaltainen ja monimutkainen. Historioitsija August Kituai (1998: 1–3) kuvaa, kuinka siirtomaavaltaa vakiinnutettiin Uudessa-Guineassa, jossa paikalliset yhteisöt eivät olleet järjestäytyneet keskusjohtoisesti tai valtiollisesti ja jossa siirtomaavallalla ja -valtiolla ei ollut paikallista oikeutusta. Prosessi alkoi 1800-luvun lopulla, kun Saksa ja Britannia aloittivat siirtomaavalloituksensa, ja jatkui 1914 Australian johtamana, kun Saksa menetti

siirtomaanomistuksensa ensimmäisen maailmansodan alussa Britannialle, joka siirsi hallinnon alusmaalleen Australialle. Valtiovallalta puuttui paikallinen oikeutus, ja aluksi myöskään epäsuora hallinto (ks. myös Kallinen; Kupiainen tässä teoksessa) ei onnistunut, koska Uuden-Guinean itsenäisissä yhteisöissä ei tyypillisesti ollut sellaista institutionalisoitua valtaa, jonka kautta niitä olisi voinut hallita. Siksi hallinnan oli aluksi oltava suoraa ja väkivaltaan perustuvaa. Avainasemassa tässä olivat uusiguinealaisista nuorista miehistä kootut siirtomaapoliisit, jotka paitsi pakottivat paikalliset noudattamaan uuden hallinnon lakeja myös toimivat tärkeinä välittäjinä siirtomaavirkamiesten ja paikallisten yhteisöjen välillä. (Kituai 1998: 4, 12, 18, 117.)

August Kituain tutkimus Uuden-Guinean siirtomaapoliisin roolista osoittaa, ettei siirtomaavallan vakiintuminen olisi onnistunut ilman paikallisista koottujen poliisien työtä. Pakon ja väkivallan lisäksi juuri poliisien paikallistuntemus ja rooli paikallisten yhteisöjen sekä siirtomaavallan tuntijoina oli tärkeä tekijä siirtomaavallan laajentamisessa (Kituai 1998). Prosessi Uudessa-Guineassa oli hidas, ja viimeiset rajaseudut ylängöllä tulivat Australian hallintaan vasta 1950-luvulla. Siirtomaavallan vakiintuminen ei myöskään ollut täydellistä. Se jäi monella alueella heikoksi, ja Uuden-Guinean eri paikallisyhteisöt säilyttivät monin tavoin itsenäisyytensä. Esimerkiksi suuri osa nykyisen Papua-Uuden-Guinean maapinta-alasta on edelleen paikallisyhteisöjen yhteisomistuksessa (ks. Tammisto tässä teoksessa). Kituain teos kuvaa myös sitä, miten siirtomaiden paikallisväestö vastusti, otti osaa ja mukautui valtionmuodostusprojektiin eri tavoin ja motiivein.

Tässä teoksessa ympäristökysymysten ja valtionmuodostuksen suhdetta pohditaan kolmessa artikkelissa. Panu Itkonen käsittelee sitä, miten kolttasaamelaiset ovat eri aikoina olleet suhteessa Suomen valtion luonnonvarahankkeiden kautta. Nämä erilaiset hankkeet ovat vaikuttaneet kolttasaamelaisten toimeentuloon ja kulttuuriin mutta myös siihen, miten heidät on määritelty osaksi Suomen valtiota ja miten kolttasaamelaiset ovat vaikuttaneet näihin hankkeisiin ja valtion toimintaan. Itkonen artikkeli painottuu erityisesti alussa esittelemämme Hansenin ja Stepputat (2001) jaottelun valtiovallan taloudelliseen osa-alueeseen.

Jenni Mölkänen puolestaan tutkii artikkelissaan sitä, miten Madagaskarin tsimihetit ovat historian saatossa pyrkineet välttämään sekä paikallisille kuningaskunnille että siirtomaavallalle alistumista. Vaikka tsimihetit ovat pyrkineet pakenemaan valtion valtaa, luovat he eri tavoin suhteita itsenäiseen Madagaskarin valtioon muun muassa vaniljan kaupallisen viljelyn ja valtion luonnonsuojeluhankkeiden kautta. Mölkänen osoittaa, että Madagaskarin valtio ei ole monoliittinen vaan monitahoinen ja historiallisesti rakentunut instituutio, jota ovat muovanneet niin paikallisyhteisöt, Madagaskarin kuningaskunnat, siirtomaa-aika kuin kansainväliset toimijat.

Tuomas Tammisto kuvaa artikkelissaan, kuinka Papua-Uuden-Guinean maaseudulla, jossa valtion läsnäolo on vähäistä, sekä plantaasiyrittäjä että paikalliset luovat itse valtionkaltaista järjestystä. Paikallisten ja yritysten motiivit ovat osin erilaisia, mutta molemmat ovat pyrkineet luomaan uudelle öljypalmuplantaasille valtion instituutioita muistuttavia rakenteita: paikalliset työläiset saadakseen ääntään kuuluviin ja yritys pitääkseen yllä tietynlaista järjestystä. Tammiston artikkeli keskittyy valtionmuodostuksen alueelliseen puoleen eli siihen, miten eri toimijat, valtio mukaan lukien, pyrkivät määrittelemään ja hallitsemaan tiettyjä alueita.

Hallinta ja hallinnan tekniikat

Antropologiseen valtiotutkimukseen on keskeisesti vaikuttanut Michel Foucault'n ajattelu ja erityisesti hänen muotoilemansa ajatus hallinnallisuudesta (*governmentality*). Tällä käsitteellä viitataan siihen, että valtio ei ole pelkästään jokin rajattu instituutio vaan valtiovalta uusintaa itseään monenlaisten käytäntöjen kautta; hallinta tapahtuu tekniikoiden, ajatusmallien ja subjektiviteettien tuottamisen välityksellä (Foucault 1991).

Esimerkiksi edellä mainittu James Scottin tutkimus valtion näkökulmasta kansalaisiinsa hyödyntää Foucault'n ajatusta hallinnan tekniikoista. Scottin mukaan valtiolle on keskeistä luettavuus, tiedontuotanto, jossa tavoitteena on sosiaalisen todellisuuden yksinkertaistaminen ja kvantifiointi. Scott kiinnittää huomiota erityisesti tämänkaltaisten tek-

niikoiden riskeihin kansalaisten näkökulmasta ja asettaa vastakkain kansalaisten ja valtion intressit. Vaikka Scottin ajattelu on vaikuttanut paljon uudempaan valtion antropologiaan, tätä jyrkkää jaottelua valtion ja yhteiskunnan välillä on myös kritisoitu.

Michel-Rolph Trouillot kehittää edelleen ajatusta valtion vaikutuksista. Hänen mukaansa luettavuus on vain yksi valtion vaikutuksista, ja lisäksi tämääntyyppejä ”valtioefektejä” voivat tuottaa muutkin toimijat kuin valtiolliset instituutiot. Hän luettelee neljä erityyppistä valtioefektiä: eristämisaikutus, jossa tuotetaan yksilöitä, joita voidaan hallita ”julkisuutena”; identifikaatiovaikutus, jossa eristetyt yksilöt järjestellään kollektiiviksi, joissa yksilöt tunnistavat itsensä samanlaisiksi; luettavuusvaikutus, jossa tuotetaan hallinnan kieltä ja tietoa sekä työkaluja kollektiivien luokittelun ja sääntelyn tarpeisiin; ja tilallistamisaikutus, jonka kautta tuotetaan rajoja ja hallintoalueita (Trouillot 2001: 126).

Trouillot’n viitekehys on innoittanut paljon antropologista tutkimusta. Keskittymällä valtion vaikutuksiin voidaan analysoida valtiomaisia prosesseja, ilman että nojaututaan ennalta oletettuihin ajatuksiin siitä, mikä on valtio tai mitkä toimijat valtiota tuottavat. Toisaalta häntä on kritisoitu siitä, että hänen luettelemansa valtioefektit olettavat kaiken valtionmuodostuksen perustuvan kapitalistiseen, eurooppalaiseen valtiokäsitykseen (Krohn-Hansen & Nustad 2005: 7).

Kaksi Trouillot’n valtioefekteistä, eristäminen ja identifikaatio, viittaavat valtiovallan vaikutukseen yksilöiden kokemuksessa. Antropologisessa keskustelussa tämääntyyppeisiin ilmiöihin on yleensä viitattu subjektiviteetin käsitteellä. Subjektiviteetilla viitataan ihmisen sisäiseen elämään, joka on jossain määrin sosiaalisesti jaettua ja tuotettua. Keskeistä käsitteelle ovat tunnekokemukset, jotka ovat poliittisesti tuotettuja (Luhmann 2016: 345–6). Tämä tarkoittaa siis, että eräs valtion vaikutuksista on tuottaa tietynlaista ajattelua ja tunnekokemusta eli affekteja.

Jari Kupiaisen artikkeli tässä teoksessa analysoi valtionmuodostuksen haasteita ja historiaa Salomonsaarilla ja keskittyy erityisesti *kastomin* käsitteeseen, jolla viitataan jaettuun kulttuuriperintöön ja arvoihin sekä niihin kytkeytyvään alueeseen. Kupiaisen argumentti on, että vaikka valtion diskurssissa *kastomin* toivotaan luovan salomonsaarelaista subjektiviteettia, käytännössä tähän asti käsite on toiminut enemmän jakavana

kuin yhdistävänä periaatteena saarten eri yhteisöjen välillä. Ylipäätään valtion vaikutukset saarilla ovat olleet epäyhtenäisiä ja katkonaisia.

Subjektiviteetin ja valtiovallan yhteyttä käsittelee Louis Althusser teoksessaan *Ideologiset valtiokoneistot* (1984), jossa hän käyttää interpellaation käsitettä selittämään, miten valtio vaikuttaa ihmisen subjektiviteettiin. Interpellaatio tarkoittaa käskynomaista kutsua. Althusser havainnollistaa tätä mekanismia esimerkillä: kun valtiovallan edustaja, kuten poliisi, huutaa kadulla ”Hei te siellä!”, tähän kutsuun vastaaminen, esimerkiksi kääntymällä kohti poliisia, tekee ihmisestä valtiovallan subjektin (Althusser 1984: 129–30). Toisin sanoen ihmisten reaktionomainen toteutuminen tällaisessa tilanteessa kertoo siitä, että yksilöt ovat jo valtion ideologian alaisia.

Althusserin ajatus subjektiviteetin ideologisesta luonteesta on ollut vaikutusvaltainen teoretisoinneissa valtiovallasta: se on vaikuttanut esimerkiksi Foucault’n ja Judith Butlerin ajatteluun (Foucault 1991; Butler 1997). Butler painottaa interpellaatioiden analyysissaan niiden performatiivisia vaikutuksia, jotka tuottavat eri tavoin subjektiviteetteja. Valtiovaikutusten näkökulmasta katsottuna interpellaatiot tuottavat identifiikaatiovaikutuksia. Elina Hartikaisen artikkeli tässä teoksessa käyttää interpellaation käsitettä analysoidessa Brasilian väestönlaskennan valtiovaikutuksia ja esittelee, miten käsitettä on kehitetty eteenpäin lingvistikassa antropologiassa.

Althusserin poliisin hahmo on keskeinen myös Begoña Aretxagan analyysissa valtion ristiriitaisuudesta: sen läsnäoloa pelätään, mutta sen huolenpitoa myös tavoitellaan (Aretxaga 2003). Tämän kehystyksen perusteella valtio on väkivaltainen ja uhkaava, mutta toisaalta se on paternalistisen hoivan lähde (Aretxaga 2003: 406–7). Aretxaga kehittää Trouillot’n ajatusta valtion vaikutuksista ja esittää, että jos valtio muodostuu diskurssien ja käytäntöjen vaikutuksista, nämä vaikutukset ovat ruumiillisia ja intiimejä (Aretxaga 2003: 403). Ihmisruumis toimii välittäjänä valtion ja ihmisten suhteessa, esimerkiksi diskursseissa kansallissankareista tai valtiollisissa hautajaisissa (Aretxaga 2003: 403).

Heidi Härkösen artikkeli tässä teoksessa käsittelee rikollisuuden ja valtiovallan diskursseja Kuubassa. Härkösen analyysissa tulee esille edellä mainittu valtion kaksinaisuus: rikollisuudesta puhumisen voi-

daan katsoa olevan vastarintaa repressiivistä valtiota vastaan, mutta samalla se myös uusintaa narratiivia totaalisesta valtiovallasta, joka kivistää vastustajansa ja jonka suojelua tavoitellaan (vrt. Aretxaga 2003: 406–407). Tässä teoksessa sekä Härkönen että sisällissodan jälkeisen Ugandan politiikkaa kuvaava Alava käsittelevät artikkeleissaan valtioval-
lan väkivaltaista osa-alueetta ja erityisesti taustalla olevaa valtion taholta tulevaa väkivallan uhkaa.

Aretxaga painottaa myös, että valtio koetaan ja kohdataan eri tavoin eri paikoissa ja tasoilla. Valtion marginaaleissa, pienellä paikkakunnalla, kohtaaminen valtion kanssa on intiimimpi: vuorovaikutus ennalta tut-
tujen viranomaisten kanssa on arkista. Tällainen kohtaaminen voi tulla kehystetyksi esimerkiksi korruption tai hylätyksi tulemisen diskurssien kautta (Aretxaga 2003: 396; Gupta 1995; Ramírez 2001).

Tässä teoksessa oleva Liina Mustosen artikkeli analysoi Egyptin eliitin suhdetta valtioon. Tämä kohtaaminen on abstraktia: valtiovallan perfor-
matiiviset ulottuvuudet yritetään kieltää painottamalla ylikansallisia yhteyksiä ja kulutustottumuksia. Samalla kuitenkin arabikevään mukanaan tuomat valtiovaikutukset tuottavat eliitissä epämurkuvuuden tunnetta.

Aretxagan tavoin Ann Laura Stoler (2007; 2010) on painottanut tutkimuksessaan valtion hallinnallisuuden affektiivista ulottuvuutta. Madeleine Reeves ja Mateusz Laszczkowski (2017: 3, 7) laajentavat ja täsmentävät Stolerin huomiota toteamalla, että nämä valtion aikaansaamat affektit usein jäävät katveeseen etnografisissa tutkimuksissa ja että affektit ovat keskeisiä poliittisen elämän rakenteellisia periaatteita, joita on tutkittava historiallisesti vaihtelevina ja mahdollisesti tapahtuvina ”rauhattoman kiihkeyden hetkinä”.

Hallinnallisuuden tematiikan alla on valtion antropologiassa tutkittu myös marginaalisuuden kokemusta. Anna Tsingin tutkimus Etelä-Kalimantanin Meratus-vuorilla asuvien kaskiviljelijöiden suhteesta valtioon korosti valtion fetissiluonnetta ja fabuloinnin tarvetta: fantastisten ja hirviömäisten valtiotarinoiden avulla marginaalisuuden kokemus suhteutettiin virkamiesten diskursseihin siitä, miltä kansalaisuuden kuuluisi tuntua (Tsing 1993). Veena Dasin ja Deborah Poolen artikkelikokoelmassa valtion marginaaleista kirjoittajat painottavat ajatusta valtion rakentumisesta marginaalisuuden kautta: valtion reunamille

työnnetty talouden ja politiikan eri muodot ja esimerkiksi käsitykset lahjanvaihdosta ja uhraamisesta voivat joissain tilanteissa määrittellä ja kyseenalaistaa valtion suhteen kansalaisiinsa (2004: 30). Antropologiassa on usein painotettu ajatusta siitä, että sen tehtävä on antaa ääni yhteiskunnan laidoilla eläville yhteisöille, jotka ovat kolonialismin tai neoliberalismin kaltaisten historiallisten prosessien syrjäyttämiä. Tässä mielessä Dasin ja Poolen teoksen painopiste menee antropologian ytimeen, ja sen voi sanoa olevan valtionantropologisen tutkimuksen suuri linja.

Matti Eräsaaren artikkeli tässä teoksessa tarkastelee fidžiläisten varainkeruutilaisuuksien menettelytapasääntöjä, jotka periytyvät valtion veronkantokäytännöistä. Analyysi havainnollistaa valtiovaikutusten historiallista kompleksisuutta ja valtion marginaalin ja keskustan välistä dynamiikkaa ja toimii muistutuksena siitä, että Trouillot'n valtiovaikutusten viitekehys on itsessään tiettyä historiallista kontekstia kuvaava ja yksinkertaistava analyysin apuväline, jota ei pitäisi ottaa annettuna.

Eija Ranta analysoi artikkelissaan alkuperäiskansa-aktivistien ja -päättäjien toimintaa Bolivian valtionhallinnossa, jossa he ajavat yhteisöllisyyttä ja ekologisuutta painottavaa *Vivir Bien* -politiikkaa. Ranta käyttää hallinnallisuuden ja marginaaliuden tutkimustradition työkaluja mutta soveltaa niitä vallan keskiössä tutkiessaan politiikkalinjauksesta käytävää keskustelua valtionhallinnossa.

Lopuksi: Kohti uutta valtion antropologiaa

Historiallisesti tarkasteltuna voidaan väittää, että antropologeilla on ollut ongelmallinen suhde valtioon: tieteenalan tarkastelun kohteena ovat perinteisesti olleet ihmisryhmät, joiden asema suhteessa valtiovaltaan on ollut poikkeava tai marginaalinen. Toisaalta valtion reunoilla olevia ihmisiä tutkimalla antropologit ovat tulleet kyseenalaistaneeksi valtioon ja sen toimintaan liittyviä uskomuksia. Kuten artikkelin alussa kirjoitimme, Radcliffe-Brownin kärjistyksistä, että valtion käsitettä ei pitäisi käyttää lainkaan antropologisessa analyysissä, vaikutti osaltaan siihen, että antropologit keskittyivät tutkimaan ”valtiottomia” yhteiskuntia (Krohn-Hansen & Nustad 2005: 5).

Veena Das ja Deborah Poole taas argumentoivat, että valtion käsitteistö on aina ohjannut poliittisen antropologian analyysia (2004: 5). Esimerkkinä tästä he mainitsevat Pierre Clastresin (1987), jonka mukaan pienyhteisöjen elämänmuodot perustuivat valtion välttelyyn. Valtio on siis läsnä vähintäänkin tavalla, joka määrittää analyysin ehdot, ”aavemaisena läsnäolona, joka muovaa vallan merkitystä ja muotoa kussakin yhteiskunnassa” (Das & Poole 2004: 5). Toisin sanoen silloinkin, kun antropologiassa on tarkasteltu valtiota, se on usein näyttäytynyt monoliittisena ja yhdenmukaisena toimijana ja ”valtiottomien” yhteiskuntien vastinparina.

Uudessa valtion antropologiassa otetaan huomioon nämä tutkimusperinteet ja niiden kritiikit. Valtio nähdään todellisena toimijana, jolla on aitoja yhteiskunnallisia ja materiaalisia vaikutuksia, mutta samalla tunnustetaan, ettei valtio ole itsestäänselvä tai ongelmaton kokonaisuus (esim. Mitchell 2006; Trouillot 2001). Päinvastoin, valtio on kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti monipuolinen ja ajassa ja paikassa hyvin eri muotoja saava ilmiö. Valtio voi kyllä toimia kokonaisuutena, mutta tämä kokonaisuus ja toimijuus on aina ihmisten toiminnan tulosta.

Nykyantropologit pyrkivät analyttisesti purkamaan tarkastelun kohteena olevan valtion osiinsa ja katsomaan, mistä instituutioista sekä yhteiskunnallisista ja materiaalisista suhteista se koostuu, ketkä siihen kuuluvat ja milloin. Vastaavasti pyritään ymmärtämään, missä tilanteissa ja olosuhteissa valtio vaikuttaa yhdenmukaiselta toimijalta ja miksi. Milloin tietty henkilö tai ryhmä onnistuu puhumaan ”valtion äänellä”? Milloin valtiona esiintyminen epäonnistuu? Miten valtion valta kulloisessakin tilanteessa rakentuu ja mihin se perustuu? Uusi valtion antropologia pyrkii tarkastelemaan ennen kaikkea valtioefektejä eli sellaista toimintaa, jonka lopputuloksena syntyy valtion kaltaista järjestystä (Lund 2011; Jansen 2014; Mitchell 2006; Trouillot 2001). Kuten valtioefektien keskeinen teoreetikko Michel-Rolph Trouillot (2001: 126) toteaa, ei valtiota tutkivien antropologien tule rajoittaa tarkasteluaan virallisiin, valtiollisiin tai muodollisiin instituutioihin, vaan on tarkasteltava eri tilanteita, joissa valtiota muodostetaan, sen roolia muutetaan tai joissa syntyy valtion kaltaista järjestystä.

Uusi valtion antropologia ei ole sekään yhdenmukainen teoreettinen suuntaus, vaan kuten yllä olemme esittäneet, sitä edustavat antropologit

tulevat eri tutkimusperinteistä ja tutkivat valtiota osittain hyvin erilaisistakin näkökulmista. Tämän teoksen artikkelit sijoittuvat eri tavoin suhteessa uuteen valtion antropologiaan. Artikkelit on jaettu neljään osioon sen perusteella, mitä teoreettisia, temaattisia tai metodologisia valintoja kirjoittajat ovat tehneet. Ensimmäisessä osiossa ovat Hartikaisen ja Alavan artikkelit, joita yhdistää tutkimusnäkökulma, joka painottaa valtion performatiivisia ja kansalaisten subjektipositioihin liittyviä ulottuvuuksia. Silloin kun valtio tekee jotain tai toimii tietyllä tavalla, tapahtuu tämä toiminta aina ihmisten kautta. Toiminta voi olla suorassa vuorovaikutuksessa puheen kautta välittyntä, kuten ”muurahaiskeon päällä” seisovien ugandalaisten poliitikkojen puhuessa suoraan ihmisille (Alava), tai eri medioiden kautta välittyntä, kuten väestönlaskentaa mainostavissa videoissa Brasiliassa (Hartikainen).

Luonnonvarojen ja alueiden käyttö ja haltuunotto ovat myös keskeisiä kysymyksiä uudessa valtion antropologiassa, sillä niiden kautta luodaan valtiota määrittelevää taloudellista ja alueellista hallintaa. Nämäkään prosessit eivät ole yksioikoisia, vaan pelkästään luonnonvarojen määrittely on usein kiistanalainen ja monimutkainen hanke. Teoksen toinen osio, joka sisältää Tammiston, Mölkäsen ja Itkosen artikkelit, käsittelee näitä kysymyksiä. Valtion läsnäolo rakentuu arkisten toimien kautta ja joskus ”alhaalta ylöspäin”, esimerkiksi kun plantaasityöläiset päättävät muodostaa valtion kaltaisia instituutioita tilanteessa, jossa kansallisvaltion instituutiot, palvelu ja valta alueella eivät ole kattavia (Tammisto). Madagaskarilla asuvat tsimihetit alun perin pakenivat paikallisen valtion eli merinakuningaskunnan valtaa mutta ovat nykyään luonnonsuojeluhankkeissa ja vaniljan viljelijöinä monin eri tavoin osa Madagaskarin jälkikolonialistista valtiota (Mölkänen). Kolttasaamelaisten alueet ovat olleet Suomen valtion teollisten hankkeiden kohteena itsenäisyyden alusta asti, ja kolttasaamelaisten käsitykset alueen ja elinkeinojen merkityksestä poikkeavat merkittävästi valtion kulloisistakin hankkeista (Itkonen).

Rannan, Härkösen ja Mustosen artikkelit analysoivat valtiovallan diskursiivisia ulottuvuuksia ja niiden vaikutuksia teoksen kolmannessa osiossa. Boliviassa alkuperäiskansa-aktivistien ajama ekologisuuutta ja oikeudenmukaisuutta painottava ajattelu on lyönyt läpi valtionhallinnossa, mutta tämä diskurssi aiheuttaa ristiriitoja törmätessään hallinnon jat-

kuvuutta edustavien virkamiesten ajattelu- ja toimintatapoihin (Ranta). Keskiluokan pelko rikollisuudesta Kuubassa kertoo siitä, miten sekä valtion rooli että kansalaisten odotukset ovat muuttuneet sosialismin ajoilta (Härkönen). Vastaavanlainen valtion ja kansalaisten suhteen muutos tulee esiin myös Egyptin eliittejä ja arabikevättä tarkastelevassa artikkelissa (Mustonen).

Teoksen neljännen osion artikkelit, jotka ovat kirjoittaneet Eräsaari, Kupiainen ja Kallinen, ovat myös saaneet vaikutteita hallinnallisuuden prosesseja tutkivasta valtion antropologiasta, mutta ne keskittyvät erityisesti historiallisten prosessien tarkasteluun. Joskus paikalliset instituutiot muistuttavat valtiollisia instituutioita muodoltaan, vaikka niiden sisältö on saanut uudenlaisen tulkinnan, kuten on esimerkiksi fidžiläisessä varainkeruuintituutiassa (Eräsaari). Vaikka valtion hallinta usein käsitteellistetään totaalisena, esimerkiksi Salomonsaarten tapauksessa historiallisesti tarkasteltuna valtion hallinta näyttäytyy sirpaleisena ja katkosten sävyttämänä (Kupiainen). Ghanassa on pitkä historia siirto-maavallan hallinnan haastamisessa vaihtoehtoisilla diskursseilla valtiovallasta, ja tätä historiaa tutkimalla voidaan haastaa käsityksiä siitä, mitä on demokratia tai millaiseen demokratiaan pitäisi pyrkiä (Kallinen).

Kirjan loppusanoissa Anu Lounela vetää yhteen artikkelien argumentteja ja teoreettisia keskusteluja sekä pohtii valtion sisäistä vaihtelua oman Indonesiaan sijoittuvan tutkimuksensa valossa. Kaikkia teoksen artikkeleita yhdistää se, että valtiota tarkastellaan nimenomaan tietyssä paikassa, historiallisessa, kulttuurisessa ja jopa ekologisessa viitekehyksessä olevana ja muuttuvana ilmiönä. Yhdessä artikkelit osoittavat, että vaikka valtio ei ole samanlainen kaikkialla, valtioihin vaikuttavat monet maailmanlaajuiset prosessit, kuten kolonialismin historia sekä asema maailmantaloudessa ja kansainvälisessä politiikassa. Etnografiset analyysit valtioista tuovat esiin ne tavat, joilla nämä prosessit vaikuttavat paikallisiin konteksteihin – usein haastamalla tausta-ajatukset siitä, miten valtiot toimivat tai miten niiden kuuluisi toimia.

LÄHTEET

- Abrams, Philip 1988. Notes on the Difficulty of Studying the State (1977). *Journal of Historical Sociology* 1 (1): 58–89.
- Althusser, Louis 1984. *Ideologiset valtiokoneistot*. Suomentaneet Leevi Lehto & Hannu Sivenius. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Aretxaga, Begoña 2003. Maddening States. *Annual Review of Anthropology* 32 (1): 393–410.
- Asad, Talal (toim.) 1995 [1973]. *Anthropology & the Colonial Encounter*. Atlantic Highlands: Humanities Press.
- Barnes, John A. 1962. African Models in the New Guinea Highlands. *Man* 62: 5–9.
- Bridge, Gavin 2011. Resource Geographies I: Making Carbon Economies, Old and New. *Progress in Human Geography* 35 (6): 820–834.
- Bridge, Gavin 2014. Resource Geographies II: The Resource-State Nexus. *Progress in Human Geography* 38 (1): 118–130.
- Butler, Judith 1997. *The Psychic Life of Power: Theories in Subjection*. Stanford: Stanford University Press.
- Clastres, Pierre 1974. *La société contre l'État: Recherches d'anthropologie politique*. Paris: Éditions de minuit.
- Clastres, Pierre 1987 [1974]. *Society Against the State: Essays in Political Anthropology*. Kääntäneet Robert Hurley & Abe Stein. New York: Zone Books.
- Das, Veena & Deborah Poole 2004. State and Its Margins: Comparative Ethnographies. Teoksessa Veena Das & Deborah Poole (toim.): *Anthropology in the Margins of the State*. Oxford: Oxford University Press.
- Davidson, Jamie S. & David Henley 2007. Introduction: Radical Conservatism – the Protean Politics of Adat. Teoksessa Jamie S. Davidson & David Henley (toim.): *The Revival of Tradition in Indonesian Politics: The Deployment of Adat from Colonialism to Indigenism*. London: Routledge.
- Ferguson, Brian & Neil L. Whitehead (toim.) 1999a [1992]. *War in the Tribal Zone. Expanding States and Indigenous Warfare*. Oxford: James Currey.
- Ferguson, Brian & Neil L. Whitehead 1999b. The Violent Edge of the Empire. Teoksessa Ferguson, Brian & Neil L. Whitehead (toim.): *War in the Tribal Zone. Expanding States and Indigenous Warfare*. Oxford: James Currey.
- Ferguson, James 1999. *Expectations of Modernity: Myths and Meanings of Urban Life on the Zambian Copperbelt*. Berkeley: University of California Press.
- Ferguson, James 2005. Seeing Like an Oil Company: Space, Security, and Global Capital in Neoliberal Africa. *American Anthropologist* 107 (3): 377–382.
- Ferguson, James & Akhil Gupta 2002. Spatializing States: Toward an Ethnography of Neoliberal Governmentality. *American Ethnologist* 29 (4): 981–1002.
- Fingleton, Jim 2007. A Legal Regime for Issuing Group Titles to Customary Land: Lessons from the East Sepik. Teoksessa James Weiner & Katie Glaskin (toim.): *Customary Land Tenure and Registration in Australia and Papua New Guinea: Anthropological Perspectives*. Canberra: ANU Press.

- Fortes, Meyer & Edward E. Evans-Pritchard 1940. Introduction. Teoksessa Meyer Fortes & Edward E. Evans-Pritchard (toim.): *African Political Systems*. London: Oxford University Press.
- Foster, Robert 2010. Corporate Oxymorons and the Anthropology of Corporations. *Dialectical Anthropology* 34 (1): 95–102.
- Foucault, Michel 1991. Governmentality. Teoksessa Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller (toim.): *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fourcade, Marion & Kieran Healy 2017. Seeing like a Market. *Socio-Economic Review* 15 (1): 9–29.
- Geertz, Clifford 1980. *Negara: The Theatre State in 19th Century Bali*. Princeton: Princeton University Press.
- Giddens, Anthony 1984. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Golub, Alex 2014. *Leviathans at the Gold Mine: Creating Indigenous and Corporate Actors in Papua New Guinea*. Durham: Duke University Press.
- Gramsci, Antonio 1971 [1926]. The Intellectuals. Teoksessa Quintin Hoare & Geoffrey Nowell Smith (toim.). *Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*. Kääntäneet Quintin Hoare & Geoffrey Nowell Smith. New York: International Publishers.
- Gupta, Akhil 1995. Blurred Boundaries: The Discourse of Corruption, the Culture of Politics, and the Imagined State. *American Ethnologist* 22 (2): 375–402.
- Hansen, Thomas Blom & Finn Stepputat 2001. Introduction: States of Imagination. Teoksessa Thomas Blom Hansen & Finn Stepputat (toim.): *States of Imagination: Ethnographic Explorations of the Postcolonial State*. Durham: Duke University Press.
- Herriman, Nicholas & Monika Winarnita 2016. Seeking the State: Appropriating Bureaucratic Symbolism and Wealth in the Margins of Southeast Asia. *Oceania* 86 (2): 132–150.
- Jann, Werner 2003. State, Administration and Governance in Germany: Competing Traditions and Dominant Narratives. *Public Administration* 81 (1): 95–118.
- Jansen, Stef 2014. Hope For/Against the State: Gridding in a Besieged Sarajevo Suburb. *Ethnos* 79 (2): 238–260.
- Kituai, August Ibrum 1998. *My Gun, My Brother: The World of the Papua New Guinea Colonial Police 1920–1960*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Krohn-Hansen, Christian & Knut G. Nustad 2005. Introduction. Christian Krohn-Hansen & Knut G. Nustad (toim.): *State Formation: Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press.
- Kuklick, Henrika 1991. *The Savage Within: The Social History of British Anthropology, 1885–1945*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kuokkanen, Rauna 2007. Saamelaiset ja kolonialismin vaikutukset nykypäivän. Teoksessa Joel Kuortti, Mikko Lehtonen ja Olli Löytty (toim.). *Kolonialismin jäljet: Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuokkanen, Rauna 2020. The Deatnu Agreement: A Contemporary Wall of Settler Colonialism. *Settler Colonial Studies* 10 (4): 508–528.
- Kuper, Adam 1983. *Anthropology and Anthropologists: The Modern British School*. London: Routledge & Kegan Paul.

- Laszczkowski, Mateusz & Madeleine Reeves 2017. Introduction: Affect and the Anthropology of the State. Teoksessa Mateusz Laszczkowski & Madeleine Reeves (toim.): *Affective States: Entanglements, Suspensions, Suspicions*. New York: Berghahn Books.
- Leach, Edmund 1960. The Frontiers of "Burma". *Comparative Studies in Society and History* 3 (1): 49–68.
- Leach, Edmund 1967 [1954]. *Political Systems of Highland Burma: A Study of Kachin Social Structure*. Boston: Beacon Press.
- Lounela, Anu 2017. Continuity and Change in Central Kalimantan: Climate Change, Monetization of Nature, and Its Bearing on Value Orientations. Teoksessa Cathrin Arenz, Michaela Haug, Stefan Seitz & Oliver Venz (toim.): *Continuity under Change in Dayak Societies*. Wiesbaden: Springer Fachmedien.
- Luhrmann, Tanya Marie 2016. Subjectivity. *Anthropological Theory* 6 (3): 345–361.
- Lund, Christian 2011. Fragmented Sovereignty: Land Reform and Dispossession in Laos. *The Journal of Peasant Studies* 38 (4): 885–905.
- MacRae, Graeme 2005. Negara Ubud: The Theatre-state in Twenty-first-century Bali. *History and Anthropology* 16 (4): 393–413.
- Marcus, George E. & Michael M. J. Fischer 1986. *Anthropology as Cultural Critique: An Experimental Moment in the Human Sciences*. Chicago: University of Chicago Press.
- Marcuse, Herbert 2013 [1940]. *Reason and Revolution*. London: Routledge.
- Martin, Keir 2013. *The Death of the Big Men and the Rise of the Big Shots: Custom and Conflict in East New Britain*. New York: Berghahn Books.
- Mbembe, Achille 2001. *On the Postcolony*. Berkeley: University of California Press.
- McCarthy, John 2013. Tenure and Transformation in Central Kalimantan: After the "Million Hectare" Project. Teoksessa Anton Lucas & Carol Warren (toim.): *Land for the People: The State and Agrarian Conflict in Indonesia*. Athens: Ohio University Press.
- Merlan, Francesca & Alan Rumsey 1991. *Ku Waru: Language and Segmentary Politics in Nebilyer Valley, Papua New Guinea*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mitchell, Timothy 2006. State, Economy, and State Effect. Teoksessa Aradhana Sharma & Akhil Gupta (toim.): *The Anthropology of the State: A Reader*. Malden: Blackwell Publishing.
- Moore, Jason 2015. *Capitalism in the Web of Life: Ecology and the Accumulation of Capital*. New York: Verso.
- Morgan, Lewis Henry 1969 [1851]. *League of the Iroquois*. New York: Corinth Books.
- Neocleous, Mark 2003. Off the Map on Violence and Cartography. *European Journal of Social Theory* 6 (4): 409–425.
- Nyyssönen, Jukka & Otso Kortekangas 2020. Siirtomaapolitiikkaa Saamenmaalla? Historiografisia näkökulmia Suomesta ja Ruotsista. *Historiallinen aikakauskirja* 118 (4): 545–550.
- Radcliffe-Brown, Alfred R. 1940. Preface. Teoksessa Meyer Fortes & Edward E. Evans-Pritchard (toim.): *African Political Systems*. London: Oxford University Press.
- Ramírez, María Clemencia 2001. *Entre El Estado y La Guerrilla: Identidad y Ciudadanía En El Movimiento de Los Campesinos Cocaleros Del Putumayo*. Bogota: Instituto Colombiano de Antropología e Historia.
- Rumsey, Alan 2000. Agency, Personhood and the "I" of Discourse in the Pacific and Beyond. *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 6 (1): 101–115.

- Schuller, Mark 2007. Seeing like a Failed NGO: Globalization's Impacts on State and Civil Society in Haiti. *PoLAR: The Political and Legal Anthropology Review* 30 (1): 67–89.
- Scott, James 1998. *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. New Haven: Yale University Press.
- Stasch, Rupert 2011. Ritual and Oratory Revisited: The Semiotics of Effective Action. *Annual Review of Anthropology* 40 (1): 159–174.
- Stella, Regis 2007. *Imagining the Other: The Representation of the Papua New Guinean Subject*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Stoler, Ann Laura 2007. Affective States. Teoksessa David Nugent & Joan Vincent (toim.): *A Companion to the Anthropology of Politics*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Stoler, Ann Laura 2010. *Along the Archival Grain: Epistemic Anxieties and Colonial Common Sense*. Princeton: Princeton University Press.
- Strathern, Marilyn 1988. *The Gender of the Gift: Problems with Women and Problems with Society in Melanesia*. Berkeley: University of California Press.
- Tambiah, Stanley 1985. The Galactic Polity in Southeast Asia. Teoksessa Stanley Tambiah: *Culture, Thought, and Social Action: An Anthropological Perspective*. Cambridge: Harvard University Press.
- Tammisto, Tuomas 2016. Sukulaisuus on kovaa työtä: Ruoka, huolenpito ja sukulaisuus menneiden keskuudessa. Teoksessa Katja Uusihakala & Matti Eräsaari (toim.): *Ruoan kulttuuri: Antropologia näkökulmia ruoan tutkimukseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tammisto, Tuomas 2020. Reprises: Chris Gregory's *Gifts and Commodities* and the Frontier. *Suomen Antropologi: Journal of the Finnish Anthropological Society* 44 (3–4): 26–34.
- Timmer, Jaap 2010. Being Seen like the State: Emulations of Legal Culture in Customary Labor and Land Tenure Arrangements in East Kalimantan, Indonesia. *American Ethnologist* 37 (4): 703–712.
- Trouillot, Michel-Rolph 2001. The Anthropology of the State in the Age of Globalization: Close Encounters of the Deceptive Kind. *Current Anthropology* 42 (1): 125–138.
- Tsing, Anna Lowenhaupt 1993. *In the Realm of the Diamond Queen: Marginality in an Out-of-the-Way Place*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Tsing, Anna Lowenhaupt 2005. *Friction: An Ethnography of Global Connection*. Princeton: Princeton University Press.
- Vanderveest, Peter & Nancy Lee Peluso 1995. Territorialization and State Power in Thailand. *Theory and Society* 24 (3): 385–426.
- Wagner, Roy 1974. Are There Social Groups in the New Guinea Highlands. Teoksessa Murray Leaf (toim.): *Frontiers of Anthropology*. New York: van Nostrand Company.
- Weber, Max 1992 [1919]. Politik als Beruf. Teoksessa Horst Baier, Rainer Lepsius, Wolfgang J. Mommsen, Wolfgang Schluchter & Johannes Winckelmann (toim.): *Max Weber Gesamtausgabe. Abteilung I: Schriften und Reden*. Band 17. Tübingen: J.C.B. Mohr.
- Wilenius, Heikki 2012. Yhdessä pellolla ja yksin metsässä: Toimeentulostrategiat kalimantlaisessa kaskiviljelytaloudessa. Teoksessa Timo Kallinen, Anja Nygren & Tuomas Tammisto (toim.): *Ympäristö ja kulttuuri*. Helsinki: Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.